

CUMHURİYET DEVRİNDE TOPRAK REJİMİ

Prof. Dr. Şakir BERKİ

§. 1 — Giriş.

§. 2 — Cumhuriyet devri Anayasalarında toprak davası

I — İlk Anayasa (Millî Hükûmet) Anayasası.

II — Atatürk'ün nutku.

III — Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu.

IV — 1961 Anayasası.

§. 3 — Toprak ve tarım Reformu Kanunu.

I — Giriş.

II — Kanunun bazı esasları ve bunlardan tenkidi gerekli olanlar.

§. 1 — Giriş.

Cumhuriyet devri toprak rejimini mevzuat bakımından incelemeyen evvel İmparatorluk toprak rejimi ile aralarındaki farklara temas etmek lâzımdır.

Toprak davası her Devletde ele alınmış olan ve mazisi çok uzaklarda bulunan bir davadır.¹ Türk tarihinde de davâ ihmal edilmiş değildir: Selçukî Türklerinde bu davayla ilgili esaslar olduğu gibi, Osmanlı Türklerinin kurmuş olduğu muazzam imparatorlukta da davâ ihmal edilmiş değildir. Bilâkis Arazi Kanunu adıyla çıkarılan kanunda Devletin toprak rejimi ile ilgili esasları teferruata da inilerek akla gelebilen şumulle müsbet hukuk sahasına intikal ettirilmiş, yalnız fermanlarla idare tarihe karışmıştır.² Bu kanun-

¹ Bu hususda bakınız: Şakir Berki, «Türkiye'de toprak dâvası ve mevzuat karşısında toprak rejimi», Ankara, 1972.

² Bu kanun için: bilhassa, H. Cemalettin beyin «Telhisi ahkâmü arazi» adlı eserine bakınız.

da toprak davâsının her yönü aşağı yukarı nazara alınmış ve memleket topraklarının âtil kalmamasına bilhassa dikkat olunmuştur.

İşte Cumhuriyet devri toprak rejimi ile evvelki mevzuatdaki toprak rejimi arasındaki farklara hususiyle her iki rejim mevzuatındaki esaslar nazara alınarak temas olunacaktır; başka tâbirle Arazi kanununun ana prensipleri ile ekser teknik esasları çiftçiyi topraklandırma kanununun getirdiği esaslardan farklı olmayar Tarım ve Toprak reformu kanunu da dahil ilgili sair mevzuatdaki prensipler mukayeseye konu yapılacaktır. Ancak esas mevzuumuz mukayese olmadığından, kıyası en özlü şekilde arza çalışacağız :

Arazî Kanununun maddelerindeki hükümlerden kolayca istihraç olunurki, Kanunun maksadı toprağın işlenmesi, her şeyden evvel memleket topraklarının, Devlete ait arazinin dileyene verilmesi idi. Verilen topraklarda, mazeretsiz üç yıl müddetle ziraat yapıldığı takdirde,¹ o toprak verileden alınarak, diğer taliplerine tahsis olunurdu.

İmparatorluk hukukunda toprak tefvizi (verilmesi) arazisi kâfi olanlar lehine de yapılabilirdi; zira İmparatorluk toprak davâsı, topraksız toprağa kavuşturmak değil, mirî araziye daimî suretde ziraî ekonomide faal halde tutmaktan ibaretti. Bu itibarla ziraat yapılmayan, âtil halde bulunup da başka amme hizmeti için de tahsis edilmemiş olan araziye işletmeyi kim vaad ederse etsin, toprak ona verilebiliyordu. Kayd edilecek cihet şudur ki, İmparatorluk toprak hukuku aynı şartla, yani toprağın daimî suretde işletilmesi şartı ile topraksız olanlara da toprak veriyordu. Yani topraksız ve fakir olanlar da dağıtımdan (tefviz) faydalanma imkânına sahip idiler.

İmparatorluk toprak hukukunu uzun boylu izah edip yazı hacmini artırmaksızın, Cumhuriyet toprak hukuku ile arasındaki farkları kısa olarak kaydetmek istiyoruz :

1 — İmparatorluk hukukunda toprağı kâfi gelenlere de istekleri üzerine toprak verebilme imkânı vardı. Cumhuriyet devri toprak hukukunda ise ziraate elverişli yeter toprağı olanlara toprak verilmez. Bu cihet Çiftçiyi Topraklandırma Kanununda ve 1961 Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında belirtilmiştir.

2 — İmparatorluk toprak hukukunda, kendisine toprak verilen o toprakda bizzat ziraat yapmaya mecbur değildi. Mecburiyeti,

¹ Arazi Kanunu md. 69.

bu toprağı sürekli olarak işletme taahhüdünü yerine getirmekten ibaretti. Cumhuriyet devri toprak hukukunda ise, verilen toprakta bizzat çalışmak şarttır. Zira Cumhuriyet devri toprak hukukunun ikili gayesi vardır : Biri İmparatorluktaki gaye, yani memleket topraklarının daima ziraate iştirakini temin; diğeri, sosyal ve siyasi gaye ki, köy ve kasaba halkının buraları terk ederek şehirlere göç etmesini önlemektir. Hiç şüphe yok ki, sanayide ileri gidememiş olan memleketlerde bu ikinci gaye, çok önemlidir. Fakat ticarî ve sınaî sahada inkişâf etmiş olan memleketlerde bu ikinci gaye köy ve kasabalara veya yakınlarına fabrikalar, tezgâhlar kurmak suretiyle de tahakkuk ettirebilir. Lâkin ziraat, sanayide de ilerlemiş memleketler için zarurîdir. Bu itibarla köy ve kasabalardan şehirlere akının önüne geçmek yalnız sanayi müesseseleri kurmakla temin edilmeye çalışılmamalı, hem sanayî hem ziraî imkânlarla başarılmalıdır. Binnetice Cumhuriyet toprak davasında ikili teşebbüs hâkim olmak gerekir; yani hem sanayî, hem ziraat faaliyeti ile şehirlere akına mâni olmak siyaseti tahakkuk ettirilmek gerekir. Kasaba mıntıklarında sanayide iş sahası temin edilmedikçe yalnız ziraî faaliyetle akıma mani olmak zordur. Zira her köylü ve kasabalı iş hürriyeti icabından olarak mutlaka ziraatle uğraşmaya mecbur değildir.

3 — İmparatorluk hukukunda, dağıtılan toprağın rakabesi kendisine toprak verilene intikal etmez. Rakabe Devlette kalır, intifai bilâ müddet, mirasçılara da intikal etmek üzere, devredilir. Yani hukuku ziraiye tahsis olunur, üzerinde ziraat yapılacak toprağın rakabesi (çıplak, öz mülkiyeti) Hazineye kalır. Cumhuriyet toprak hukukunda ise keyfiyet aksinedir. Yani kendisine arazi verilenler o araziye, ister Devlete ait olsun ister istimlak suretiyle fertlerden alınmış topraklardan bulunsun, mülkiyet hakkı ile beraber kazanırlar. Zira toprak dağıtılanlara tapusu da verilir.¹ Mafai bu intikal gayrimenkul mükellefiyeti ile mukayyetdir. Yani kendisine toprak verilen kimse, kanundaki şartlara uygun olarak bu toprağı işletmediği takdirde, verilen tapu iptal edilerek Hazineye avdet eder.² Halbuki İmparatorluk hukukunda rekabe esasen Devlette kaldığından tapu iptal dâvası ikame etmeye lüzum yoktu, ki bizce bu usul daha pratik ve Devlet menfaatine uygundur.³

4 — İmparatorluk toprak rejiminde kendisine toprak verilen şahıs bu toprağı yarıcılık, ve kiraya vermek suretiyle de işletebilir-

¹ Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu md. 53.

² Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu md. 57; 57/2.

³ Gerekçeler için Ş. BERKİ a.g.e., s. 182.

di. Cumhuriyet toprak mevzuatı bu imkânı bahşetmemektedir. Bunun sebebi, toprağın, ancak kendisine toprak verilenin kendisi ve ailesinin ihtiyacını karşılayacak büyüklükte verilmesidir. İmparatorluk toprak rejiminde ise, esasen toprağa sahip olanlara da toprak verildiğinden bu topraklarda kiraya verme, yarıcılık, ortaklık şeklinde ziraat yapmak caizdi.

5 — İmparatorluk hukukunda verilen toprak intikal kanunları ile mirascılara geçerdi.¹ Yani irs esaslarına göre mirascılara intikal etmezdi; başka tâbir ile bütün mirascılar verilen toprağa sahip olmak imkânı bulamazlardı. Halbuki bu gün, kendisine toprak verilen ölse, vâris çiftçilikden anlasın anlamasın bu toprağa da verasetle sahip olur. Keyfiyetin toprak davâsının gâyesi ile bağdaşması gayrimümkündür. Medenî kanuna göre mirascı olan herkes derece itibariyle bu toprağa tesahüp eder. Mesela kendisine toprak verilenin yalnız bir oğlu olsa, ve bu çocuk çiftçilikten hiç anlamasa, bilfarz mühendislikle uğraşsa, Medenî kanunda birinci derece mirascı olduğu için Devletin mûrise verdiği toprak bu çocuğa ölüm anından itibaren intikal eder. Toprak dağıtım kanunlarında toprak dağıtımının maksadı nazara alınarak bu anormal meseleyi halledecek özel hükümlerin yer alması hararetle tasviyeye şâyandır.

Keza Medenî kanuna göre mansup mirascı, hattâ muayyen mal vasiyeti lehdarı bile dağıtılan araziye sahip olabilir.² İmparatorluk hukukunda mansup mirascılık olmadığından,³ verilen arazi yalnız kanunî mirascılara intikal edebilirdi. İslâm miras sisteminde ve binnetice bu sistemi uygulayan İmparatorluk toprak hukukunda arazi muayyen mal vasiyeti ile de intikal etmez;⁴ çünkü intikal ka-

¹ İntikal kanunları için : Ali Himmet Berki, Miras ve Tadbikat, sa: 137 ve dv.

² Kendisine toprak verilenin hiç kanunî mirascısı olmasa, terekenin tamamında mansup mirascı nasb edilen kimse, dağıtılmış olan araziye de sahip olur. Ancak bu arazi bakımından dağıtım kanununun ahkâmını yerine getirmesi lâzımdır. Cumhuriyet toprak hukukunda dağıtılan toprağın rakabesi de dağıtılana intikal ettiğinden, toprak verilen kimse bu toprağı mülkiyet hakkının icabından olarak muayyen mal vasiyeti ile bir şahsa nakletmek yetkisine de sahiptir. Bu intikal 25 sene dolduktan sonra vâki ise, hiç münakaşa götürmez.

³ Bu hususda : Şakir Berki «İlâhî ve beşerî miras sistemleri arasındaki farklar (Ank. H. Fak. D. Cilt: 29; sayı: 3-4; sah: 133 v.d.)

⁴ İslâm hukukunda mansup mirascılık yok idi ise de, muayyen mal vasiyeti «vârise vasiyet yoktur» tarzında ifade edilen hal müstesna olmak üzere mevcuddu. Bak: A. G. Makale: sah: 148.

nunlarının hepsinde intikalın vârislere¹ vâki olacağı belirtilmekte idi. Bundan başka, dağıtılan toprağın rakabesi devletde olduğundan, ve muayyen mal vasiyetinde de rakabe intikal edeceğinden vasiyet yoluyla intikale esasen imkân yoktu.

6 — İmparatorluk miras hukukunda her kanunî mirascının mutlaka mahfuz hissesi olduğundan, mücerret intifa hakkı sahibi mirascı yoktur. Her mirascı rakabe verasetine sahiptir. Medenî hukukda ise, rakabe mirascısı olmayıp yalnız intifa hakkına tesahübe yol açan mirasçılık vardır² ki, kanun vâzının, yahut vârisin iradesinden doğar. Bu gibi mirasçılar, dağıtılan toprakda intifa hakkını bu hak münhasıran ziraat yapmaya dâir olmak şartıyla kullanabilirler. Rakabe mirascısı olmadıklarından vefatlarında bu hak kendi vârislerine de geçmez; çünkü intifa hakkı hayatları ile kaimdir.

İmparatorluk miras sistemi, intifa varesetine yer vermediğinden bu hukukda yukarıdaki neticeler doğmazdı.

7 — İmparatorluk devrinde arazinin dağıtılabilmesi için, talep edenin her şeyden evvel âile reisi olması şart değildi. Cumhuriyet toprak hukukunda ise, âile reislerinin toprak taleplerinin tatmininde rüçhan hakkı vardır. İki sistem arasındaki bu fark, imparatorluk hukukunda toprak davâsının münhasıran ziraî istih-sali arttırmak olmasına mukabil, Cumhuriyet toprak dâvasının ikili gayeye sahip olmasıdır: ziraati kalkındırmak, köy ve kasaba halkının şehirlere göçüne mâni olmak. Aile reislerine aile nüfusu da nazara alınarak toprak verilmesinin sebebi bu sonucu gayeyi temin içindir. İmparatorluk arazisi çok vâsi ve nüfus ona kıyasen az olduğundan, şehirlere göçlerin önüne geçmek amacı nazara alınmış değildi. Bundan başka, bu nisbetle sanayî ve nüfus çekimini tahrik eden ticarî hayat ve girift halde bulunmuyordu. Farkı teyid eden daha bazı sosyal ve örfe âit sebebler vardır ki, burada kayda lüzum görmüyoruz.

¹ İntikal yalnız mirasçılara, veraset hem mirasçılara hem musaileyhlere âit ahkâmı ihtiva eder.

² Türk M.K. Md: 442; İsv. M.K. md: 460.

³ Büyük ana ve babaların ana ve babaları münhasıran intifa verasetinden faydalanabilirler: Türk. M. Md: 442; İsv. M.K. Md: 460 Hayatda kalan eş ise, fûrû ile içtima ettiği ve intifa hakkını seçtiği takdirde rakabe verasetinden faydalanamaz. Ancak sâir mirasçılarla içtima halinde hem mülkiyet hem intifa hakkı mirasçılığı kanunen mebcûridir. Yani bu halde hayatda kalan eşin intifa hakkı mirasçılığı onun ifadesine bırakılmış değildir: Türk M.K. md: 444 İsv. M.K. Md: 462.

8 — İmparatorluk toprak hukukunda kadın da toprak tahsis ve tefvizinden faydalanabilirdi. Kadına tanınan bu imkân islâm kamu ve özel hukukunda muamelât bahsinde kadınla erkek arasında mühim fark olmayışından ileri gelmekte idi. Diğer cihetden toprak dağıtımından faydalanabilmenin ilk şartının çiftçi ve aile reisi olmak şeklinde kabul edilmediği de kayd olunmalıdır. İmparatorluk toprak davâsı topraklarda istihsali artırmak olduğundan, ziraatin bizzat ve bilfiil kendisine toprak verlen tarafından başarılması mecburiyeti de yoktu. Bütün bu sebeplerden dolayı bekâr veya evli kadın da toprak iktisab edip, arazi kanununa göre işletmeye haklı idi. Cumhuriyet toprak rejiminde ise, kadının toprak dağıtım kanunundan faydalanması asıl değil, istisnadır. Zira Çiftçiyi Topraklandırma kanunu her şeyden evvel toprağın aile reislerine dağıtılacağı esasını koymuştur.¹ Kadın aile reisi olmadığından² bu imkândan ancak evli olmayan kadın, Ziraat Fakültesinden mezun olmak, veya tarım kursları görmüş bulunmak ve çiftçilik yapmayı taahhüt etmek şartı ile toprak iktisab edebilir.³

9 — İmparatorluk toprak rejiminde tefviz olunan topraklar dâimi suretde ziraate tahsis olunmuş, ziraî faaliyetden başka ferdi tasarrufa terk olunmamıştır. Cumhuriyet toprak sisteminde ise, dağıtımdan 25 sene sonra gerek kendisine toprak verilenin, gerek mirascılarının münhasır mülkiyetine intikal eder. Yani, bu müddetden sonra dağıtım kanunları şartlarına tâbi olmak ve binnetice ziraat sahasında işlemek külfeti sakıt olur. Bu halde, toprak tam manâsiyle özel hukuk mülkiyeti konusu olur, üzerinden gayrimenkul mükellefiyeti kalkar. Netice olarak kendisine toprak verilen veya mirasçılarını dağıtılmış olan toprağı hibe, satış vasiyet ilh. gibi usullerle başkalarına da devredebilir. Bu toprağı 25 sene sonra iktisab edenlerin de aynı toprak üzerinde ziraat yapmak mecburiyet olmaz.

İmparatorluk hukukunda toprağın hukuku ziraîyesi intikal ettiğiinden, verilen topraklar gerek kendisine toprak verilenin gerek

¹ Ev reisliği başka aile reisliği başkadır. Kadın ev reisi olabilir. Fakat Aile reisi olamaz. Zira bu kocaya tanınmış bir haktır: Türk M.K. Md: 152/1; İsv. M.K. Md: 160/1. Çiftçiyi topraklandırma Kanunu ev reisliğinden değil, aile reisliğinden bahsetmektedir.

² Boşanma veya dul kalma dolayısıyla ev reisi olan kadına da toprak vermek tasviyeye şâyandır. Bunun tek şartı reşit veya gayrیرهşit çocukların analariyle birlikde oturmaları ve ziraatle uğraşmalarıdır. Ananın bizzat toprakda çalışması mecburiyeti de kabul edilmemelidir. Zira kadın kaideten eve bakar: Türk M.K. md: 193/2; İsv. M.K. md: 161/3.

³ Bu halde kadının dul olması veya evliliğinin boşanma ilh. sebeplerle zevai bulmuş olması aranmaz.

bunun ölümünde intikal kanunlarına göre vârisi olanların ferdî mülkiyetine geçmez. Bu suretle verilen topraklar her halü kârda üzerinde üç sene müddetle bilâ mazeret ziraat yapılmadığı takdirde Devlete rücû eder, ve hazine aynı gayrimenkulü başka istekliye verir. Görülüyor ki, İmparatorluk toprak rejiminde arazinin azalmasına imkân yoktur. Bu mahzur, kayd edilen sebepten dolayı Cumhuriyet Toprak rejiminde maalesef mevcuttur, ki, giderilmesi bizce hararetle tavsiyeye şâyandır. Ziraî reform kanununa bu mahzuru yok edici hüküm, ancak devlete âit olup da ziraat için dağıtılan arazîde İmparatorluk hukukundaki sistemin tatbik olunmasını kabul ile mümkündür. Burada şu hakikati kayd edelim ki, muasır toprak kanunlarına sâbık sistemlerdeki bazı esasları almak geriye dönüş değildir. Bu, medeniyet mefhumunun tek oluşu eski ve yeni gelişmelerin muhassalasından ibaret maziye, hale âit, mazî ve hal için müşterek bir medeniyetden bahsedilebileceği ile de teyid edilir. Filhakika, mazinin, çok uzak mazinin icadı olan tekerlek olmasa idi 20 nci asrın uçakları, trenleri ve otoları hareket edemezlerdi. Demek oluyor ki, yeni medeniyet, temellerini eski medeniyetden almaktadır. Bu itibarla her eski olan şeyin faydasız olduğunu iddia etmek de imkânsızdır. İşte bunun içindir ki, yukarıdaki tavsiyeyi ve temenniye yapmış bulunuyoruz.

Ş. 2 — Cumhuriyet devri Anayasalarında toprak davası.

I. GİRİŞ

Millî mücadele devrinden 1961 Anayasasına kadar ki devrede Anayasaların hepsinde toprak davası ile ilgili hüküm mevcut değildir. Filhakika, 7 Şubat 1337 tarih ve 1 sayılı Teşkilâtı Esasiye kanununda davaya temas dahi edilmiş değildir. Fakat zımnî hüküm mevcut sayılabilir. Bu Anayasanın 7 inci maddesi, şöyledir : «Ahkâmı şer'iyenin tenfizi, umumî kavanin vaz'ı, tâdili, feshi.. gibi hukuku esasiye Büyük Millet Meclisine aittir.».

Bu maddeden anlaşılır ki, bu ilk Anayasa devresinde İmparatorluk toprak hukukunu tanzim eden Arazî kanununun yürürlükte olması kabul edilmiştir. Anayasanın yegâne maksadı, İmparatorluğun yerine Cumhuriyet rejiminin kabul edilmiş olduğunu ilândan ibarettir. Zira söz konusu Anayasa, geniş manâda hükümetin Millet vekillerinden müteşekkil Meclisten ibaret olduğunu belirtmektedir.

Mezkûr Anayasanın zikri geçen maddesinde «Ahkâmı Fıkhiye»nin tatbiki yer almış olduğuna ve henüz bu devrede Cumhuriyet

Medenî kanunu neşredilmemiş bulunduğuna göre, toprak davâsını bu safhada idare eden kanun İmparatorluk toprak hukukunu tanzim eden Arazî kanunundan ibarettir. Mamafih, bu ilk Anayasa safhasında münferit ve tatbik sahası mevzî olan toprak dağıtımını ile ilgili bazı kanunlar çıkarılmıştır.¹ Bu kanunlardan burada yalnız 10 Nisan 1340 tarih ve 473 sayılı olup, Konya ovasının iskânına dâir olanını zikretmek, ve bundan netice çıkarmak kâfidir: Kanunun 1 nci maddesi, arazinin sahipleri tarafından üç sene özürsüz olarak işletilmemesi halinde, başkasına müzayede ile ferağ edileceğini veya devletce kiraya verilmek suretiyle ziraate terk edileceğini beyan ediyor. Bu hükümden de anlaşılır ki, Birinci Anayasa devresinde Arazî kanununun esasları hâkimdir. Arazîde mâriyet de berdevamdır.

Bu devrede genel bir toprak kanunu yapılmadığı gibi, yapılması da gerekmezdi. Zira memleketin tamamıyeti mülkiyesi (toprak bütünlüğü) ve egemenliğinin kurtarılması gibi, hayatî bir davânın halli için savaşılmakta idi. Binnetice köylü ve kasabalının prodüktif unsuru cephede idi ve esasen mevcut topraklardan alınan mahsul o devrin nüfusuna göre ihtiyaca kâfi de gelebiliyordu. Nihayet, bir yurdda ölüm kahm mücadelesi devam ederken, şumullü bir toprak kanununun hazırlıklarıyla uğraşmak ve bu hususda bir kanun çıkarmaya çalışmak ikinci, hattâ biraz evvel kaydedilen gerekçeler karşısında üçüncü derecede nazara alınabilecek meseleler zümresinden olurdu.

20 Nisan 1340 tarih ve 491 No. lu İkinci Anayasa devresinde de toprak davâsına ait bir hüküm görülmemektedir. Ancak menafii umumiye için istimlâke dair hüküm mevcuttur. Toprak davâsı tam manâsı ile ve doğrudan doğruya amme hizmetine dahil olmadığından,² ikinci Anayasanın istimlâke dair maddesine istinaden zirâî maksatlarla çiftciye dağıtmak için istimlâk (kamulaştırma) muamelesine de gidilemezdi. Lüzum da yoktu; çünkü, memleketde Devlete ait olup da amme hizmetlerine tahsis edilmemiş bulunan arazî dağıtım ve tefviz ihtiyacını karşılayabilecek kadar fazla idi. Bundan başka, sürekli savaşlarda vatan çocukları şehit olmuş, müs-

¹ Bu hususda bakınız: Şakir Berki «Türkiye'de toprak davâsı ve mevzuat karşısında toprak rejimi», sa: 111-112.

² Bunun içindir ki Toprak hukuku ne doğrudan doğruya amme hukukuna, ne de özel hukuka dahil edilmeyip, «Hukuku hususiyeyi istisnâye» adıyla nev'i şahsına münhasır bir hukuk manzumesinden addolunmaktadır. Keyfiyet bütün toprak hukuku kitaplarında böyledir.

tahsil zümre azalmıştı. Binnetice araziye talep de yok denilebilecek kadar azdı.

İkinci Anayasada toprak hukuku için istimlâke dair bir kayıt bulunmadığından, bu anayasaya istinat ederek istikbalde dağıtım için kamulaştırmaya başvurulamazdı. Yani bu Anayasanın istimlâk hükmüne dayanılarak ilerde yapılacak olan toprak dağıtım kanunlarına mirî arazi yetişmediği takdirde çiftçiye dağıtmak için özel mülkiyete dahil toprakların alınması, yan kamulaştırılması hakkında bir hüküm konulamazdı. Bunu imkân dahiline koymak maksadiyle, 10 Ocak 1945 tarih ve 5905 sayılı kanunla 74 üncü maddeye ikinci bir fıkra eklendi. Fıkra hükmü şudur :

«Çiftçiyi toprak sahibi kılmak ve ormanları devletleştirmek için alınacak toprak ve ormanların kamulaştırma karşılığı ve bu karşılıkların ödeneşi özel kanunlarla gösterilir.».

Bu hüküm, 1924 Anayasasının 74 üncü maddesini 13 Şubat 1937 tarih ve 3533 sayılı kanunla ilâve edilen fıkra hükmüne bir yenilik getirmiş addedilemez. Filhakika, 1937 deki ilâve şöyle idi :

«Çiftçiyi toprak sahibi yapmak, ve ormanları Devlet tarafından idare etmek için istimlâk olunacak arazi ve ormanların istimlâk bedelleri ve bu bedellerin tediyesi sureti, mahsus kanunlarla tâyin olunur.».

Görülüyor ki, bu tâdil ile 1945 tarihindeki ilâve arasında lafız değişikliğinden başka bir fark mevcut değildir.

Konu ile ilgili olarak üzerinde durulacak olan nokta şudur : 74 ncü maddeye eklenen ikinci fıkrada «Çiftçiyi toprak sahibi kılmak» ibaresi mevcut olup, «topraksız köylü veya kasabalıyı toprak sahibi kılmak» şeklinde şâmil muhtevalı bir ibare yer almış değildir. Bundan şu netice çıkarılacaktır ki, Cumhuriyet devrinde toprak davası ele alındığı anda bu davâ topraksız toprak sahibi etmek davası manâsında anlaşılmamış, ancak ziraî kalkınma ve ziraî ekonomi cephesinden mütalâa olunmuştur. Bu prensip, ilerde görüleceği üzere, Çiftçiyi Top. Kanununda benimsendiği gibi, 1961 Anayasasında da aynen muhafaza edilmiştir ki, isabetine itiraz imkânsızdır. Zira toprak dağıtımının maksadı münhasıran millî ziraî ekonomiyi ihyadan ibaret olup, gayrimenkulü bulunmayanları, bulunanlar gibi gayrimenkul ve binnetice toprak mülkiyetine mazhar eylemek değildir. Bu o kadar bedîhidir ki, yukarda 1945 senesinden şimdiye kadar tatbik edilerek hektarlarca toprak dağıtımına imkân vermiş olan Çiftçiyi topraklandırma kanunu çiftçilik

yapmayan veya bunu taahhüt etmeyen hiç bir Türk köylüsüne ve kasabalısına toprak vermiş değildir. Filhakika aksi istikamette bir mevzuat ve tatbikat, dağıtılan toprakların ziraatden anlamayanlar elinde memleket aleyhine âtil kalmasına ve devlete her yönden zararlı olmaya sebep olurdu. En basit mantık bile toprak davâsının ziraî kalkınma davâsından başka bir manâya gelebileceğine hükme demez.

74 üncü maddeye eklenen ikinci fıkra hükmünde toprak davâsı ile ilgili olarak üzerinde durulacak ikinci önemli nokta da şudur : Fıkra, dağıtım için yalnız Devlete ait arazinin değil, aynı zamanda ferdi mülkiyete dahil olan araziden de faydalanılabileceğini, istimlâkden bahsetmek suretiyle ifade etmektedir ki, toprak hukukunda red edilmesine imkân olmayan bir keyfiyettir. Filhakika, toprak dağıtımı, neticeleri itibariyle kamu hukuku ile ilgili bir davâdır.¹ Yani sağladığı fayda bakımından kamu hukukuna dahildir. Binnetice, dolayısıyla olsa bile amme hizmeti mahiyeti de vardır. Bu itibarla Devlete ait yeter arazi bulunmadığı hallerde dağıtım başarmak için özel mülkiyete dahil arazi sahiplerinden de alınıp dağıtımı icra zarurîdir.²

74 üncü maddeye eklenen ikinci fıkra üzerinde durulması gereken üçüncü nokta da önemlidir ve şundan ibarettir : Muhtaç, çiftçiye toprak vermek bahanesi ile ferdi mülkiyete dahil arazi, mülk sahibi arazi bakımından ne kadar zengin olursa olsun, gasıb³ yoluna gidilemez; yani arazi, sahiplerinden ihtiyaçtan fazla olup da işledilmeyen arazi Devlet gücü ile ve bedelsiz olarak zorla alınıp topraksız veya toprağı yetmeyen çiftçilere verilemez. Tarih boyunca bazı eski devletlerde bu lâzimeye riayet edilmediği görülmüş ise de buralarda yapılan toprak dağıtımının memleket ve millet için hüznün verici neticeleri başgöstermekte gecikmemiştir. Top-

¹ Toprak hukukunun hukuk ilmindeki yeri için : Şakir Berki, Toprak hukuku, Ankara 1967, Baskı. 3, sa: 10-11. Toprak hukuku doğuşu itibariyle kamu, dağıtılan toprağın tâbi olduğu esaslar bakımından »Hukuku hususiyei istisnâiye«dendir.

² Fakat, ilerde görüleceği üzere, her şeyden evvel Devlet arazisi ve bu yetmediği veya dağıtım bölgesinde bulunmadığı takdirde, ancak özel mülkiyete dahil işlenmeyen arazi dağıtımına tâbidir. Cumhuriyet Toprak rejimini aksettiren Çiftçiyi Topraklandırma kanunu da bu suretle hareket ederek kamulaştırmayı Hukuk Devleti zihniyeti ile bağdaşıcı şekilde nazara almıştır.

³ Menkul veya gayrimenkulü zorla ve bedelsiz olarak almak gasıptır. Zorla fakat bedelle almak istimlâk (kamulaştırma)dır. Menkullerde istimval sözkonusudur.

rak hukuku tarihine vâkif olanlarca bunun misallerini vermek kolaydır.

Görülüyor ki, Cumhuriyet devrinde toprak davasında ikinci Anayasaya getirilen hüküm bu devir toprak rejimine hukuk devleti esaslarıyla idare edilmekte olan bütün medenî devletlerin toprak hukukunda yer almış olan üç genel prensibi benimsemiştir :

1) Kanunî hükümler müsait olmadıkça, toprak dağıtımı için özel mülkiyete dahil arazinin istimlak suretiyle dahi olsa alınıp başkalarına dağıtılmaması esası. Genel olarak amme hizmetleri için yapılacak kamulaştırma hükmüne dayanılarak, dağıtım için kamulaştırma yapmak imkânsızlığının sebepleri anlatılmıştı. Bînetice burada tekrar gerekmez.

2) Ancak çiftçiye toprak dağıtılacağı, köylü ve kasabalıya araziye sahip olmadıklarından onların da arazi mülkiyetine sahip kılınması için toprak dağıtımına mahal olmadığı.

3) Özel mülkiyete dahil toprakların gasıb yoluyla alınarak dağıtımına tâbi tutulması imkânsızlığı.

Cumhuriyetin ikinci Anayasasının toprak davasında gelecekte yapılacak olan toprak kanunlarına veya tâdillerine emsal teşkil eden üç aslî prensibi bunlardan ibarettir ki, gerek Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, gerek 1961 Anayasası bu prensipleri aynen benimsemiştir. Bu husus ilerde teferruatı ile görülecektir.

İkinci Anayasanın 74 üncü maddesine eklenen hükümden, bir toprak kanunu hazırlamak arifesinde bulunduğu anlaşılıyordu. Filhakika 1945 yılında, Çiftçiyi Topraklandırma kanunu mer'iyete girdi. Bu kanundaki esaslar Cumhuriyet Türkiyesindeki toprak rejimini idare eden prensipleri çok isabetli bir şekilde ifade etmektedir. Bunlar biraz sonra görülecektir.

Bu kanun yalnız 1924 Anayasasının 74 üncü maddesinin ikinci fıkrası hükmünden mühlhem olunarak hazırlanmış değildir. Atatürkün Türkiye Büyük Millet Meclisinde toprak davası ile ilgili nutkundaki prensipler ve Millet Meclisinin teşriî faaliyeti mahsulü olan esaslarla vücuda getirilmiştir.

Atatürkün konu ile ilgili nutkunu genel olarak tahlil ettikten sonra, Çiftçiyi Topraklandırma kanunundaki prensipleri özlü olarak kayd edeceğiz.

II — ATATÜRKÜN TOPRAK DAVASI İLE İLGİLİ NUTKU.

1936-1937 yıllarında verilen nutkun mevzu ile ilgili kısımları şunlardır :

«Toprak kanununun bir neticeye varmasını Kamutayın (Meclisin) yüksek himmetinden beklerim. Her türk çiftçi ailesinin geçineceği ve çalışacağı toprağa malik olması behemahal lâzımdır. Bundan fazla olarak, büyük araziyi modern vasıtalarla işleyip, vatanı fazla istihsal temin edilmesini teşvik etmek lâzımdır.»

«Milli ekonominin temeli ziraattir. Bunun içindir ki, ziraate büyük önem vermekteyiz... Fakat bu hayati işi isabetle amacına ulaştırabilmek için ilk önce ciddi etüdlere dayanan bir ziraat siyasetini tesbit etmek ve onun için de her köylünün ve bütün vatandaşların kavrayabileceği ve severek tatbik edebileceği bir ziraat rejimi kurmak lâzımdır...»

«Bu siyaset ve rejimde önemle yer alabilecek noktalar başlıca şunlardır : Bir defa memleketde topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bundan daha önemli olarak ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın hiç bir sebep ve suretle bölünemez bir mahiyet almasını, büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliğini arazinin bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus kesafetine ve toprak verim derecesine göre sınırlamak lâzımdır..»¹

İşte Cumhuriyet Türkiye'sinde toprak davasının ana hatlarını ve en ehemmiyetli noktalarını ihtiva eden bu konu ile ilgili nutkun tahlili şudur :

1) Sanayide ilerlememiş olan bir memleket için ziraat sahasında hamle yapmak ve kalkınmak zarurîdir. Bu itibarla nutukda ziraati inkişaf ettirecek olan toprak kanununun bir an evvel çıkarılması için Millet Meclisinin yakın alâkası ve bu hususda fazla çalışarak yurda hayırlı hizmetde bulunmak himmetinde bulunması zarureti yer almıştır.

Hakikaten sanayide henüz ilerlememiş olan memleketlerde köylü ve kasabalının Fabrikaları, ağır sanâyi ve büyük ticarî müesseseleri bulunmayan şehirlere gelmesinin burada sayıp izah etmeye lüzum görmediğimiz mahzurları vardır. Bunun içindir ki, henüz ziraî ekonomi safhasında bulunan memleketlerde ziraî reform meselesi önemlidir. Nutuk bu itibarla toprak kanunu çıkarılmasının ihmal edilmemesi gereğini ifade etmektedir .

Nutukda Millî ekonominin temelini ziraat olduğu da yer almıştır ki, isâbetinde şüphe yoktur. Zira, sanâyisiz bir millet paydar olabilir; fakat ziraatsız olamaz; çünkü ziraî mahsulât fertlerin

¹ Natka âit bu satırlar Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan'ın «Çiftçiyi Topraklandırma kanunu ve Türkiye'de arazi reformunun ana meseleleri» adlı olup 1946 da münteşir etüdünden alınmıştır.

de, onlardan müteşekkil milletlerin de hayatı en mübrem ihtiyaçlarını tatmin etmektedir. Bu itibarlardır ki, sanâyide ne kadar ileri gitmiş olursa olsun, her Devlet ziraî mahsullere önem vermeye mecburdur. Bu ihtiyaç kendisini bilhassa savaş zamanında ve bir de kıtlık devrelerinde tam manasiyle hissettirir : böyle zamanlarda hiç değilse kendisine yetecek kadar asgarî ziraat mahsulüne sahip olmayan bir millet, döviz akıtsa bile başka memleketlerden kolay kolay buğday ve benzeri mahsulâtı, temin edemez. Sanâyide en ileri gitmiş olan bir millet istediği kadar makine, teknik araçları karşılık gösterip trampaya kalkışsa dahi insan ve millet hayatı için zarurî olan buğday, mısır, arpa, patates ilh gibi ziraat ürünlerine kavuşmaz. İşte bu sebeblere binaendir ki, Atatürk «Millî ekonominin temeli ziraattir» demiştir. Bu hakikatden şu netice çıkarılacaktır ki, Türkiye, istikbalde, hattâ ağır sanayiinin her şubesinde inkişaf etse, ziraî sahayı asla ihmal etmek gafletinde bulunamaz. Bundan dolayıdır ki Yürkiye'de Hükümetlerin sanayî ile ziraati birlikde inkişaf ettirmeyi icraat programlarına almaları şarttır. Ziraî ve sanayî inkişaf birlikde yürütülecektir. Sanayiinin de ziraat kadar önemle ele alınması, sanayiinin teknikleşen dünyada her devlet ve milletin her bakımdan ihmal edemeyeceği bir medeniyet rehberi oluşundadır.

2) Nutukda, çiftçilere toprak verilmesi zaruretinden bahs olunmaktadır. Filhakika, daha evvel de kayd edildiği üzere, toprak dağıtımından maksad, topraksız köylü ve kasabalıyı da toprağa kavuşturmak, bunları mücerret toprak, arazi mülkiyetine sahip kılmak değil, çiftçilik yapan veya yapmayı taahhüt edenlere ziraî faaliyetin ilk ve en önemli vâsıtası olan zemini temin etmekten ibarettir. Bu cihet, Çiftçiyi Topraklandırma Kanununda riayet gördüğü gibi, 1961 Anayasasında da aynen benimsenmiştir. Aksi hali savunmak, memleket topraklarının ve bir çok masraflar yaparak kamulaştırma yoluyla Devletce elde edilerek ziraatle ilgisi olmayanlara dağıtılan toprakların âtil kalmasına, yurt ziraî ekonomisine fayda getireceği yerde büyük zararlar vermesine rıza göstermek manâsına gelirdi.

3) Ziraî reform için toprak kanunu çıkarmadan evvel ciddi etüdler yapılmasının ilk şart olduğu hakikati de nutukda ihmal edilmiş değildir. Filhakika, toprak davâsı gibi memleketin, iktisadî, ticarî, sosyal ve siyasî meseleleriyle çok yakından ilgisi olan bir meselede, uzun hazırlık ve etüd devresi idrak olunmadan alelacele dağıtım kanunu çıkarmak hevesinde bulunmak, yurdun bu sayılan yönlerden alt üst olmasını doğurabilir, ve bir daha ıslahı ka-

bil olmayan nahoş ve hattâ tehlikeli neticeler doğurabilir. Şurada kayd edelim ki, bu hazırlık etüdüleri hukukî sahada yapılacağı gibi, teknik ve meselâ, ziraat bilginleri, ziraî kimya ve jeoloji âlimleri tarafından da yapılacaktır. Davâ, öyle müccerret kanun maddeleriyle ve bu maddelerin ilân edilivermesiyle başarılacak basit bir davâ değildir. Nitekim 27 Mayıs'dan evvel ve sonra ziraî reform için yapılan çeşitli çalışmalar sonunda hazırlanan reform tasarıları kanunlaştırılmamıştır. Sebeb, teenî olup, siyasî kaprisler ve engellemeler değildir.

Atatürk'ün nutkundaki ciddi etüd lâzimesine uymaksızın çıkarılacak olan toprak kanunlarından umulan randıman alınmaz. Hattâ eski Yunan ve Roma'da çıkarılmış bazı toprak kanunları gibi hiç tatbik edilmez, ölü kanun halinde kalabilir. Teşriî siyasetin ilk başda gelen kiyaseti yapılan kanunları mer'iyete girdikleri anda veya az bir zaman sonra ölü kanun haline getirmeyecek esaslara hazırlamaktan ibarettir. Aksi hal, beyhude masraf, emek sarfından başka bir netice veremez. Bunun içindir ki toprak davâsında ciddi ilmî ve hukukî faaliyete ve hazırlık safhasına önem verilmesi hususundaki tavsiye bu davâda en evvel ele alınacak ve hakkı verilecek bir tavsiyedir.

4) Nutukda üzerinde önemle durulması icab eden bir nokta da yapılacak toprak kanunlarının halk tarafından benimsenebilen mahiyette olmasıyla ilgili olandır: Halk, yalnız kendilerine toprak verilen çiftçi yurtdaşlar değildir; fakat onlar da dahil bütün yurtdaşlar ve bu arada topraksız çiftçiye toprak vermek için arazileri istimlâk edilecek olan küçük veya büyük arazi sahipleri ile bunların ailesi efradı ve bunların arazisinde öteden beri çalışarak nafakasını çıkarma yolunu tutmuş olan, hattâ refah yoluna girmiş olan sâir kimselerin hey'eti mecmuasıdır. Şu halde toprak kanunları yapılırken bütün bu insanlara haksızlık eden hükümler getirmekten, onların menfaatlerini alt üst eyleyen icraate yol açacak olan esaslar ihdas etmekten kaçınmak lâzımdır. Aksi halde toprak kanunları ve ziraî reform köy ve kasabalarda ve bütün memleket sathında halkı memnun edeceği yerde, kendilerine toprak verilenlerle, biraz evvel sayılan ve keza halk mefhumuna dahil olan insanlar arasında haset ve fesat hislerinin belirmesine vesile olur ki, toprak reformundan maksad memleketde dağıtım sebebiyle müesses nizamı ve kardeşliği yok etmek değil, bilâkis perçinleştirmektir. Normal toprak kanunları bütün halkın tasvib edeceği, hoşnut kalıp benimseyeceği kanunlardır ki, hukuk devleti zihniyetiyle idare edilen memleketlerde bu zihniyeti idare eden prensiblere bina

olunur. Bunun içindir ki memleketde milleti huzursuz eden, yek-diğerine düşüren kanunların çıkmaması için Atatürk bu teşrii ki-yasetin ve siyasetin toprak kanunlarında da itina görmesine «bütün vatandaşların kavrayabileceği, ve severek tatbik edebileceği bir ziraat rejimi kurmak lâzımdır» demek suretiyle, bilhassa işa-ret eylemiş, toprak dâvasının en nazik ve hassas noktasına par-mak basmıştır.

5) Memleketde topraksız çiftçi bırakılmamalıdır.

Nutukdaki bu temenniden maksad, hayatını çiftçilikle kazan-mak, gerek kendisi, gerek iâşesinden ve yetiştirilmesinden mes'ul olduğu kimseleri çiftçiliği meslek edinip yurdun köy ve kasabala-rında mesâî sarf ederek milletin kalkınması ve hayatında iş bölü-münün icab ettiği sebat ve istikrarla ferdi, sosyal ve millî vazife-sini seçmiş olan her türk vatandaşına bu üçlü vazifeyi hakkiyle yapabilmesi için zirai aracın ilki olan toprak verilmesinden iba-rettir.

Ehemiyyetle kayd edilmelidir ki, hiç bir köylü ve kasabalıya istemediği halde, yani zorla toprak vermek de mümkün değildir. Bu hususu toprak dağıtım kanunları da benimsemiştir. Aksi halde kendisine toprak verileni bir tarla ile başbaşa bırakmak ve o ara-zide onun vatandaki sâir iş sahalarıyla ilgi ve ilişkisini kesmek Cumhuriyet ve hukuk devleti sistemi ile bağdaşır bir ziraat siyaseti olamaz. Zira böyle bir toprak dağıtımı, şehirli, köylü veya kasaba-lı olsun yurttaşların çalışma hürriyetini yok etmek, böyle bir hür-riyeti onlara tanımamak olurdu ki, böyle bir dağıtım sistemine diktatoryal dağıtım sistemi denir ki, Atatürk'ün kurduğu Cumhu-riyetle bağdaşamaz. Zira bu Cumhuriyet, Türklere yalnız medenî hukuk sahasında değil kamu ve siyasî hukuk sahasında da eşitliğe müstenit bir hürriyet vaadetmiştir. Esasen 1961 Anayasasının 11. maddesi de «hürriyetlerin özüne dokunulamaz» demekle, yâni hür-riyetler takyit edilebilir, fakat yok edilemez şeklinde tefsir edilen hükmü sevk etmekle, kaydedilen izahatı teyit etmiştir. Hatta o ka-dar ki, çiftçilik yapan yurttaşlara dahi istekleri olmadan zorla top-rak verilemez. Bu husus Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nunda benimsediği gibi, en basit bir mantığın bile zahmetsizce kavraya-cağı bir bedahat olduğundan burada artık fazla kayıta bulunmayı zait addediyoruz.

Binaenaleyh, Nutuk'ta geçen «topraksız çiftçi bırakılmamalıdır» temennisini bu kaydedilen hudutlar çerçevesinde anlamak lâ-zımdır. Filhakika Nutuk, çiftçilere zorla toprak verileceğini zim-nen dahi işaret etmiş değildir. Zira aksine bir kayıt hürriyet ve cum-

huriyet ilkeleriyle uyuşamazdı; bunu hakkıyla müdrük olan Atatürk'ün Nutka aksi istikamette bir lafız veya delâlet ilâve etmeye itina göstermesi tabîî idi.

Atatürk'ün Mecliste iradettiği Nutuktan 7-8 sene sonra yapıp yürürlüğe konulmuş olan ve Cumhuriyet toprak rejiminin hukukî ilkelerini teferruatı ile halka ilân etmiş bulunan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu da toprağın talep üzerine verileceğini açıkca kabul etmiş olmakla Atatürk'ün tavsiyesine muvazi bir teşrii faaliyet göstermiştir.

6) Aileler için toprak dağıtım esası.

Nutuk'ta buna sarahate yakın delaletle işaret olunmuştur: «Bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın hiçbir sebep ve suretle bölünemez bir mahiyet alması.....» tasviye olunmaktadır.

Bu çok önemli meselede aşağıdaki izahat verilecektir :

Toprak davasının iki aslı gâyesi şudur :

1) Memleket topraklarının sürekli olarak ziraî ekonomiye faydalı olmasını temin,

2) Dağıtılan toprağın ferdi mülkiyete intikal etmesine mâni olmak, köylü ve kasabalı çiftçi ailelerinin müşterek ziraî aracı olarak aileden aileye intikalini temin etmek. Filhakika aksi olursa, günün birinde dağıtılacak Hazine toprakları kalmaz ve Devlet dağıtım işini hep istimlak suretiyle yapmaya mecbur olur ki, bunun Devlete yükleyeceği mâli külfet izaha lüzum olmayacak kadar açıktır.

Bu iki gayeyi temin edebilmenin tek çaresi, dağıtılan toprakların yalnız hukuku ziraiyesini devretmek, rakabeyi Hazineye bırakmaktan ibarettir. Hele Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 25 sene sonra dağıtılan toprakları kendisine toprak verilmiş olan aile reisinin yahut mirasçılarının ferdi mülkiyetine nihaî olarak devretmiş olması¹ tamamiyle yanlış ve Nutukda sözü geçen «toprağın bölünmemesi» prensibiyle bağdaşmaz. Zira ferdi mülkiyete inkilâb eden bir toprak, mâliki tarafından satım, hibe, vasiyet yoluyla tamamen veya kısmen başka şahıslara intikal ettirilebileceği gibi, miras suretiyle de müteaddit kimselere geçerek bunlar arasında taksime tâbi tutulup bölünmeye mahkûmdur. Bu sebeb-

¹ Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu md. 59.

lerden dolaydır ki, vaktiyle yapmış olduğumuz etüdde¹ Cumhuriyet devrinde de dağıtılan topraklarda rakabenin Hazineye kalması, yalnız hukuku ziraîyenin «isticarı bilâ müddet» suretiyle gerek kendisine toprak verilene, gerek mirasçılara intikali sisteminin kabul edilmesi lüzumunu tavsiye eylemiştik. Aynı tavsiyede ısrarlıyız; hattâ bu kere, verilen toprağın yalnız ziraatle uğraşan mirasçılara intikaline taraftarız. Aksi halde Nutukda ifade edilen ve toprağın bölünmemesine dâir olan haklı temenniye tahakkuk ettirmek imkân haricinde kalır.

Arazi kanununda kabul edilmiş olan sistem nutukdaki tavsiyeyi tahakkuk ettirecek, kuvveden fiile çıkabilecek olan yegâ ne hukukî ve pratik çaredir.

Toprak hukukunun en teknik ve orijinal olduğu kadar ilmi konusunu teşkil eden bu mevzuda burada uzun boylu durmaya lüzum görmüyoruz, esasen imkân da yoktur. Fazla bilgi için Arazi kanununun bu husustaki hükümleri ile bu hükümleri şerh ve iza eden çeşitli eserlere² başvurmak lâzımdır.

7) Nutukda Türk Çiftçi Ailelerine toprak dağıtılması zarureti bilhassa yer almıştır.

Ziraat ekseriya köy ve kasabalarda çiftçilikle ve hayvancılıkla uğraşan aileler tarafından yapılmakta olduğuna ve Türk örfünde ziraatte çiftçi ailesi tabii, kendiliğinden meydana gelmiş sosyal, ve hukukî kooperatiflerden daha samimî ve itimada lââyık kooperatif mahiyeti gösterdiğinden, ve, Medenî kanundan evvel de, Medenî Kanun kabul edildikten sonra da ailenin reisi koca olup, karının ve rüşde erişmemiş çocukların iâşesi ve her yönden bakımı kaide-ten aile reisinin vazifesi bulunduğundan, toprağın her şeyden evvel Milletin temelini teşkil eden³ aileye verilmesine kimse itiraz edemez, ve itirazı teyid edebilecek bir gerekçe bulmaya da imkân yoktur. Nitekim Çiftçiyi topraklandırma kanunu da nutukdaki haklı ve isabetli ikaza uyarak toprağın evvelâ aile reislerine verilmesini kabul eylemiştir.⁴

¹ Türkiye'de, Toprak davası ve mevzuat karşısında toprak rejimi» Ank. 1971, sa: 180-182.

² Bu çok kıymetli eserler eski yazıdır ki, cem'an beş adettir. Hepsî çok ciddi araştırma mahsulüdür. Hiç değilse, yeni türkçeye çevrilerek genç nesillerin faydalanmasına imkân vermek tavsiyeye şâyandır.

³ 1961 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Md: 35.

⁴ Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Md: 34-36.

Burada bilvesiyle son zamanlarda üzerinde çok durulmaya başlanmış olan Kooperatifçilik ve toprak davasında ailelere ait toprakların birleştirilmesi gibi bazı görüşlere temas etmek zarurîdir :

Hiç şüphe yokki, Kooperatifçilik, hukuk devleti esasları dahilinde işledikçe, üyelerine yükleyeceği bazı zarurî masraflara katlanmak ve göğüs germek şartıyla, gerek ziraatde, gerek sanayide ve gerekse ticarî saha ile mesken davasında elbirliği gücü ile daha fazla ve teknik imkânlardan da yararlanarak gayeye daha çabuk, emin ve kaliteli şekilde eriştirici toplumsal çalışma hamlesidir. Binaenaleyh, ziraî sahada da büyük fayda sağlayacağında şüphe yoktur. Lâkin toprağın ailelere dağıtılmayıp, kooperatiflere dağıtılması veya ailelere dağıtılmış olan toprakların kooperatif halinde birleştirilmesi câiz olmaz; çünkü öyle bir halde hukuk devleti zihniyeti rencide olur; zira ferdî mülkyetin ref'ine doğru yol alınmış bulunur. Fakat âile reisleri aralarında kooperatif kurarak kendilerine tahsis edilmiş olan toprakları elbirliği gücü ile ve kooperatifçiliğin sağlayacağı faydalardan da faydalanarak işletebilirler. Aile reislerinin kuracakları kooperatiflere bir aile reisinin zorla üye olması da fikrimizce câiz olamaz. Aksi fikri savunmak yukarda kayd edilen mahzurları tevhit eder.¹ Zorakî kooperatifçiliğin istihsal azalttığı bile vâkidir; diktatorial rejimlerin baskısında işleyen kooperatifçiliklerde yapılan istihsal istatistikleri bunun misalidir. Verim samimiyetle, severek çalışmakla alınır, zorla ve döverek çalıştırmakla verimde ve kalitesinde azalma olduğu da bir hakikattir. Uzatmadan kayd edelim ki, ziraî sahada da kooperatifçiliğin hukuk devleti prensipleri hududunu aşmaksızın irade muhtariyeti ile kurulup işletilmesine itina göstermek lâzımdır. Bundan başka, memleketimizde köy ve kasaba aileleri âdeta tabii kooperatifler hükmündedir. Orada örf ve ahlâkın ötedenberi yönelttiği birlikde çalışmak vardır; ve bu birlikde çalışmanın nimetlerinden aile efradının hepsi hem hukuken hem örfen müstefit olmaktadır. Şu halde böyle nev'ima tabii ve samimî bir güçbirliğini müstakilen toprak da-

¹ Burada kayd edelim ki kooperatifçiliğin inkişafı bu hususda kanunlar yaparak değil, fertler kooperatifçiliğin önemini ve kooperatif üyelerine tahmil ettiği külfetler mukabilinde geç tahakkuk etse bile faydalarını öğretmek ve onları elbirliği ile çalışma itimadını verebilecek her türlü tedbirin alındığına da inandırmak lâzımdır. Henüz âdi şirket halinde bile çalışma samimiyet ve iş terbiyesi tahakkuk edememiş olan insanlar arasında kooperatifçiliği kolaylıkla benimsetmek açık ifade edelim ki çok güçtür.

ğıtımından faydalandırmamak mümkün değildir. Bunun içindir ki Atatürk nutkunda ailelere toprak tevziini başa almış ve bu tevziata önem vermiştir. Atatürk'ün bu işareti veçhile çiftçiyi topraklandırma kanunu da her şeyden evvel köylü ve çiftçi ailelerine toprak dağıtılacağını ilân eylemiştir.¹ 1961 Anayasası da ferdî irade hilâfına kooperatif kurulmasını kabul eylemiş değildir.² Kendilerine toprak verilen çiftçi aile reisleri dilerse, gerek ekimde, gerek hasadda ve hatta istihsalde kooperatif kurarak ziraat yapabilirler ki, bu, kendilerine tanınmış olan mukavele hürriyetinin icabındadır. Bu halde kendilerine verilen topraklar kendi mülkü olarak kahr. Esasen Tapuya ferdî mülkiyet konusu olarak tescil edilmiştir. Devlet, hukuk devleti esasları içinde kurulan ve bu prensipler çerçevesinde işleyen kooperatiflere Anayasanın 51. maddesi mücibince yardım elini uzatabilir. Bu madde iyi anlaşılmalı lâzımdır. Hususiyle maddenin Devlete ferdî irade haricinde kooperatif kurup, fertleri bu kooperatiflere zorla dahil etmek yetkisi vermediğini bilmek ve Devlet gücünün ancak müsâit olabileceği nisbetde ziraat reforma yardımcı olabileceği vadinde bulunduğunu unutmamak lâzımdır. Bu gerçek iki bakımdan zarurîdir: 1) Anayasanın gösterdiği hudutları aşarak yapılan toprak kanunları tatbikatda istenilen neticeyi veremez; hattâ kabili tatbik dahi olamaz. Zira, böyle kanunların tatbikine karşı yurtdaşların mahkemelerde itiraz hakkı vardır. 1961 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası fertlere bu hakkı tanımıştır. Filhakika, bu Anayasanın 151 nci maddesi bu hususta sarihtir.

2) Anayasaya aykırı bir toprak kanunu, hiç tatbik sahası bulamamak tehlikesiyle de karşı karşıyadır. Zira bu kabil her çeşit kanunun topyekûn iptaline 1961 Anayasası cevaz vermektedir. Bu Anayasanın 149 unsu maddesi keyfiyeti açıkca ilân eylemektedir.³ Şu halde Anayasaya aykırı kanunlar Meclisleri fuzulî teşriî faaliyetle meşgul etmiş olmak gibi arzu edilmeyen neticeler de doğurur.

¹ Çift. Top. K. md: 34-36. Kayd edelim ki kanun her köylü ve kasabalı aileye değil, yalnız çiftçilikle uğraşan ailelere toprak vermektedir. Yani Kanunda ziraat reform menimsenmiştir.

² Bu Anayasa ancak irade muhtariyeti esasları ile kurulmuş olan kooperatifçiliğin ilerlemesi için yardım vaad etmektedir: Md: 51. 53 üncü madde de bu vesair sosyal gelişmelere devletin ancak iktisadî gücü nisbetinde yardım edebileceğini ilân eylemektedir.

³ Bu madde Cumhurbaşkanına, bazı müessese ve partilerle kazaf bazı organlara Anayasayı iptal davası açma yetkisi vermektedir. Fertlere bu yetki verilmediği gibi, maddede sayılan teşekküllerden başka teşekküle de

III — Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu¹ Atatürk'ün toprak davası ile ilgili olarak meclisde vermiş olduğu nutukdaki asli kaidelere ve temennilere uygun olarak yapılmıştır. Bu gün mülga olan fakat senelerce Türk çiftci aileleriyle fertlerine toprak dağıtımını temin eylemiş bulunan bu kanunun hükümleriyle nutuk mukayese edilecek olursa keyfiyet anlaşılır. Ancak kanun nutukda söz konusu olmayan, fakat toprak dağıtımını davasıyla yakından alâkası bulunan bazı mühim prensipler daha getirmişti ki çok kısa olarak kayd etmek zarurîdir :

1) Toprak istek üzerine verilir. Yani kimseye hiç bir köylü ve kasabalıya çiftçilikle uğraşsalar veya uğraşabilseler bile zorla toprak verilemeyeceği prensibini benimsemiştir ki, isabetnden şüphe edilemez. Bu prensip hukuk devleti esaslarına uygundur. Çünkü insanlara zorla toprak dağıtıp, o topraklarda bizzat çalışmaya mecbur etmek, çalışma hürriyetini yok eder. Bu ise, 1961 Anayasasına da aykırı düşerdi. Çünkü bu Anayasanın 11 nci maddesi hürriyetlerin özüne dokunulamayacağını, yani hürriyetlerin ancak kısıtlanabileceğini fakat tüm olarak kaldırılmayacağı ilân eylemektedir.²

2) Toprağın müsavat üzere dağıtılamayacağı esası. Filhakika aksi hal, toprak dağıtımında sosyal adaletsizliğe yol açardı. Mesele evli olan çiftci ile olmayana, evli olan lehine daha fazla toprak verilecektir; keza evli olup da çocuk sahibi olan aile reislerine ço-

---

verilmiş değildir. Ancak metinde görüleceği üzere fertler ve ihtilâfla alâkası olan hükmî şahıslar da bir dava sadedinde kanunun bir hükmünün (ihtilâfla ilgili hüküm) Anayasaya aykırılığını dermeyesn etmeye haklıdır. Md: 151. Bu madde okunmalıdır. Enteresanlığı şuradadır ki, 3 üncü bendindeki hüküm sulh hâkimleri de dahil olmak üzere ihtilâfla ilgili bir kanun hükmünün Anayasaya aykırı olup olmadığı hususunda re'sen karar verebilmektedir. Bu suretle hâkimlere yetkileri dâvaya ait kanun hükmü ile takyid edilmiş olsa bile, Anayasa mahkemesi yetkisi verilmiş bulunmaktadır ki, üzerinde durulacak bir meseledir.

¹ Bu hususta «Türkiye'de toprak davası ve mevzuat karşısında toprak rejimi», 1971. (Yüksek Planlama Kurulunca yayınlanmıştır.), sa : 161 ve dv.

² Mamafih bu da bir kaidedir. Zira bazı hallerde değil hürriyetlerin, hayat hakkının bile tamamen ref edilmesi mümkündür. Vatan müdafaası için icabında ölmek mecburiyeti bunun en tipik misali olduğu gibi, bazı ölüm cezaları ile meşrû müdafaa halinde kalan bir kimseye saldırıyı öldürme hakkı verilmesi, yahut kuduran bir insanın vurularak vahim zararlar vermesinin önüne geçilmesi de ayrı birer misal teşkil eder.

cuğu bulunmayan aile reislerine nazaran daha geniş veya inbat kabiliyeti daha çok toprak verilmesi bu esasa binaendir.

3) Evvelâ işledilmeyen ve hiç bir amme hizmetine de tahsis edilmemiş bulunan Devlet topraklarının dağıtılması prensibi. Çiftçiyi topraklandırma kanunu makul sebeplerle bu prensibi de öngörmüştür. (Bu hususda adı geçen esere bakınız). Kanunun bu suretle dağıtımı münasip görmesinin sebeplerinden biri de toprak davâsının yalnız ferdi menfaatler için değil, memleketin milli zirai ekonomisini de geliştirmeyi hedef tutan bir davâ olmasından ibarettir. Aynı mevzuda teferruat için adı geçen eser tetkik olunmalıdır.¹

4) Toprak dağıtımı için kimsenin arazisi gasb olunamaz; yani bedeli verilmeksizin ferdi mülkiyete dahil arazi sahiplerinin elinden kısmen dahi olsa alınıp, topraksızlara dağıtılamaz. Aksi hal hukuk devletine ağır şekilde darbe olurdu. Çünkü hukuk devleti sisteminde can ve mal iki önemli kıymettir ve haksız tecavüzlerden daima siyanet edilir. Bu sebebledir ki Çiftçiyi topraklandırma kanunu dağıtım için kamulaştırmayı öngörmüştür.²

5) İhya müessesesini de dağıtımda yardımcı olarak uzun seneler tatbik eden kanun, bilâhara bu müesseseyi terk eylemiştir. Bu hususda adı geçen eserde teferruatlı bilgi vardır. Şurada kayd edelim ki, bu müessese kaldırılmamalı idi. Zira çeşitli faydaları vardır ki en önemlisi, Devlete ait olup da yıllarca ziraate elverişli hale getirilmemiş olan arazinin milli zirai ekonomide istihsal unsuru haline getirilmesidir.

IV — 1961 Anayasasında Toprak Davası.

Bu Anayasanın 37 inci maddesiyle 38 inci maddesinin 2 inci fıkrası ve 53 üncü maddesi hükmü toprak davasıyla ilgilidir. Bunların tetkikinden çıkan neticeler aşağıdaki gibidir :

1) Toprak dağıtımı memleket topraklarının verimli olarak işledilmesi esasına dayandırılmaktadır. Şu halde Anayasada toprak

¹ Mamafih bu makul sistem, dağıtım bölgelerinde Devlete âit arazi bulunduğu zaman kabili tatbiktir. Aksi takdirde dağıtım bölgesindeki ferdi mülkiyet konusu arazinin istimlakî cihetine gidilerek dağıtım icra olunur. Lâkin bu hususda da evvelâ işlenilmeyen, üzerinde ziraat yapılmayan topraklar kamulaştırılacaktır. Hepsî işleniyorsa, büyük araziden başlamak suretiyle istimlak vâki olur. Bu teknik hususlarda da adı geçen esere müracaat olunmalıdır.

² Kamulaştırma, ferdi mülkiyete dahil araziye zorla almaktır, fakat bedelsiz almak olmadığından gasıb değildir.

davâsı topraksız fertlere toprak dağıtıp onları da arazi mülkiyetine sahip kılmak değildir. Ziraî ekonominin inkişafıdır. Bu itibarla 1961 Anayasasında toprak reformu değil, ziraî reform benimsenmiştir ki, aynı şey Çiftçiyi topraklandırma kanununda da farklı değildir. Bu bakımdan Anayasanın 37 inci maddesinin 1 nci fıkrası ile çiftçiyi Topraklandırma kanununa nazaran bir yenilik getirilmiş değildir.

2) Aynı Anayasa toprağın çiftçiye verileceğini ifade etmektedir ki, bu esas da, biraz evvel görülmüş olduğu üzere, Çiftçiyi Topraklandırma kanununda ilân olunmuştu. Anayasanın bu kanundaki esası da muhafaza etmesi hiç şüphesiz yerindedir. Ve toprak davâsında her topraksıza değil, ancak çiftçilik yapanlara toprak verilebileceği prensibiyle de ahenktardır. Bundan da anlaşılır ki, 1961 Anayasasında da toprak davâsında Ziraî reform benimsenmiş, bazılarının ifadesiyle, topraksız her kese ve hususiyle topraksız her köylü ve kasabalıya toprak dağıtımını gibi mantığın da benimseyemeyeceği ve toprak ilminden ziyade siyasî akımların bazılarını taraftar bulmak için ileri sürülmüş olan düşünce tarzına yer vermemiştir. 37 inci maddenin 1 inci fıkrasında ibare sarıhtir: «Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan **çiftçiye toprak sağlamak**». Bu ibaredeki «**toprak sağlamak**» kaydı üzerinde de durmak zannımızca önemlidir :

Toprak sağlamak başka, toprak sahibi yapmak yine başka şeydir. Bir kimse toprağı üç şekilde sahip olur : mülkiyetin intikali yollarından biri ile malik sıfatıyla sahip olmak, Zilyedlik yoluyla sahip olmak; isticarı bilâ müddet suretiyle sahip olmak.

Anayasa çiftçiye toprak sağlanacağından bahsedip, çiftçinin toprak mülkiyetine sahip kılınacağından bahsetmemektedir. Hakikaten ziraî reformdan maksad, millî ziraî ekonominin inkişafı için ziraatin ilk aracı olan toprağın emre amâde bulundurulması, yani sağlanmasıdır. Bu sağlayış kendisine toprak verilene verilen toprağın çıplak mülkiyetini de vermek suretiyle olabileceği gibi, isticarı bilâ müddetini temin eylemek suretiyle de mümkündür. Anayasa bunlardan hangisinin temin edileceğini göstermiş değildir. Bu hususu Toprak kanunları ihtiva eder. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu mülkiyetin devri esasını kabul eylemişti. Halbuki Eski Arazi kanunundaki esasın kabul edilmesi muhtelif yönlerden faydalıdır. Mülkiyet sisteminin mahzurlarını ve faydalarını daha evvel kaydetmiş olduğumuz eserde belirtilmişti. Bu hususda o esere bakmak

tavsiye olunur. Mülkiyet sistemi tatbik edildiği takdirde günün birinde ne devletin ne kamulaştırılacak arazinin dağıtım için artık yetişmeyeceği tehlikesi doğacaktır. Makul olan da isticarı bilâ müddet sistemidir. Bu sistemde arazinin rakabesi Devletde kalır hukuku ziraiyesi kendisine toprak tahsis edilmiş olan, (Anayasanın ifadesi ile (sağlanmış olan)a ve bunun ölümünde ziraatle uğraşan mirascılarına intikal eder. Verese, tahsis edilen araziyi işletmediği takdirde verilen arazi Devlete otomatik olarak intikal eder; Çiftçiyi topraklandırma kanununda olduğu gibi arazinin devlete intikal edebilmesi için iptal davası (Tapu iptal davası) açıp zaman kaybına ve masrafa mahal kalmaz. Tavsiye olunan sisteme dönüşmesi, cumhuriyet ve inkilabla da gayrikabili telif değildir; zira cumhuriyet rejimi eskiye ait olan her şeyi red etmek değildir; eskinin hâlen fayda sağlayacak olan prensip ve müesseselerini memleket hayrına olduğu için kabul etmeği red etmeyen bir rejimdir. Eskinin aksaklıklarını red ve ilga, faydalı taraflarını ipka Cumhuriyet mantığı çerçevesi içindedir. Gerekirse bunun memleketimizde bir çok misallerini vermekte zorluk çekilmez. Bir kaçına işaret etmekle yetinelim : Türk Ordusu ve donanması mazide kurulmuş en hayırlı müesseselerdendir; Cumhuriyet bunları ipka etmiş, ancak aksak taraflarını modern çağın ilerlemesine uyararak bertaraf etmiştir. Anadoluya tren hattı saltanat devrinde yapılmıştır; Cumhuriyet devri bu hayırlı ve makul işi red etmemiş, bilâkis tevsî ve inkişaf ettirmiştir; Memlekete bir çok idareciler kazandırmış olan Mülkiye Mektebi (Siyasal Bilgiler Fak.) Saltanat devrinde kurulmuş, Cumhuriyet Mülkiyei şahâneyi asrın icablarına uyararak inkişaf ettirme yolunu tutmuştur; İhya ve mer'alarla ilgili toprak hukuku müesseseleri Osmanlı toprak rejimini idare eden Arazi kanununda da vardı; Cumhuriyet rejimi bu müesseseleri kaldırmamış, gereken noktalarda inkişaf ettirmeye gayret etmiştir. Daha bir çok misaller vermek zor değildir. Unutulmamak lâzımdır ki maziden mücerret medeniyet yoktur. Medeniyet mazideki ve haldeki inkişafın muhassalasıdır. Sözü edilen eserde de belirtmiş olduğumuz gibi, eğer bilfarz mazisi altı bin seneye uzayan tekerlek olmasa idi, bu günün otomobil, uçak medeniyetinden eser olamazdı. Çünkü bunlar mazinin medeniyet nişanesi olan tekerlekler üzerinde yol almakta ve havalanmaktadır. Hukuk tarihi de isbat eder ki, keyfiyet hukuk alanında da böyledir : mazideki hukuk prensiplerine muhtaç olmayan hiç bir yeni ve modern hukuk medeniyeti ve kanunu tasavvur edilemez. Hattâ 19 uncu asrın icadı olup, mazide bulunmayan çek, polişe hukuku bile mazinin hukuk medeniyeti

ile ilgilidir : zira bu evrakın hepsi ahde vefa prensibine, borca, edilen taahhütlere sadakat esası üzerine kurulmuştur.

Hülâsa bir kaide veya müesseseyi eskiden de var olduğu bahane edilerek asrımızda kabul etmemek en basit mantığı bile düşündürücü bir hareket olur. Yeni ve eski medeniyet yoktur; yeni ve eski medeniyetlerin muhassalası vardır.

3) Mücerret toprak sağlamak ziraati inkişaf ettirmek için yeterli değildir. Kendisine toprak verilenlere ziraî araçlar da verilmesi lâzımdır. Çünkü toprak tedariki yalnız kendisine toprak verilenin ferdı, şahsî menfaatini tatmin için değildir; aynı zamanda millî ziraî ekonomiyi inkişaf ettirmek ve millî ziraî istihalden millet lehine fayda sağlamak içindir. Bu itibarla kendisine toprak verilene sair araçları da vermek abes ve yersiz değildir. Bunun için 1961 Anayasasının 37 inci maddesi bu hususa da teması ihmal etmemiştir : «Devlet, çiftçinin işletme araçlarına sahip olmasını kolaylaştırır». Kayd edelim ki bu esas da 1961 Anayasasının getirmiş olduğu bir yenilik değildir. Çünkü Çiftçiyi Topraklandırma Kanununda da aynı esas teferruatla yer almış bulunmakta idi.

4) Çiftçiyi Topraklandırma kanununda da mevcut olan diğer bir lâzimeyi 1961 Anayasası Toprak davâsında tekrar eylemiştir : 37 inci maddenin 2 inci fıkrası «Toprak dağıtımı, ormanların küçülmesi, veya diğer toprak servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz.» şeklinde bir hüküm ihtiva etmektedir. Bundan maksad şudur : Devlet ormanları üzerindeki ağaçlar kuruyarak veya yanarak düz ve ziraat yapılabilir bir saha haline gelse bile, hattâ orman civarındaki topraksız çiftçilere bile dağıtılması câiz değildir. İdare bu esası sürekli ve müessir olarak tâkip etmediği takdirde yurdda orman yangınlarının artacağına inanıyoruz.

5) 1961 Anayasası ziraat maksadiyle toprak sağlanmasını Devletin malî gücünün müsaadesi nisbetinde kabul etmiştir. Zira, Toprak sağlanması meselesi Anayasanın İkinci Kısımının sosyal ve iktisadî haklar ve ödevler matlabını taşıyan üçüncü bölümünde yer almış ve 53 üncü madde Devletin bu bölümdeki iktisadî ve sosyal amaçlarına ulaşma ödevlerini ancak iktisadî gelişme ile malî kaynaklarının yeterliği ölçüsünde yerine getirebileceğini ilân etmiş bulunmaktadır. Binnetice Devlet, malî gücü yetmediği takdirde dağıtım için olsa bile kendisini ağır külfetlere ve borçlara sokacak olan kamulaştırmalara da gitmemeye itina göstermekle mükelleftir. Bu hususa son çıkan Toprak kanununun ana prensiblerini aksettirmeye çalışırken tekrar temas edilecektir.

6) Anayasada da topraksız çiftciye zorla toprak verilmesi imkânını belirten zımnî bir kayıt dahi yoktur. Çünkü Anayasa diktatoryal siyasî, iktisadî ve malî bir sistem kabul eder bir Anayasa değildir; Hukuk devleti prensipleri üzerinde ihtimam gösteren bir Anayasadır. Aksi istikamette bir dağıtım sistemine yer verilmiş olsa idi Anayasanın 26 ncı maddesindeki çalışma hürriyeti yok edilmiş olurdu. Kimseye, hattâ çiftci ve köylü veya kasabalı olsa bile hiç bir ferde Devlet zoru ile toprak tahsis edip o toprakda bizzat çalışma sistemini tatbik, Çiftciyi Topraklandırma Kanununda da red edilmişti.

7) 1961 Anayasası da daha evvelki Anayasalar gibi ferdî mülkiyete dahil arazinin gasb suretiyle dağıtımını red etmiştir. Bir kimse ne kadar fazla araziye sahip olursa olsun, arazisi çoktur diye bir kısmının bedelsiz olarak alınarak topraksız çiftciye tahsisine imkân vermemektedir. Filhakika, 38 inci maddesinin 2 ncı fıkrasında dağıtım maksadiyle ferdî mülkiyete dahil arazinin kamulaştırma suretiyle elde edilebileceğini ilân etmiştir. Ancak ilerde de görüleceği üzere toprak dağıtımını için yapılacak kamulaştırmalarda bedelin peşin ödenmesi ilkesini istisnaya tâbi tutmuştur. Mühim olan cihet kamulaştırılan arazi bedelinin çok uzun taksidlere bağlanmamasıdır; aksi halde taksidler faize bağlanmış olsa bile, arazisi kamulaştırılmış olan yurtdaşların arazi bedellerinden gereği gibi intifa etmelerine sed çekilmiş olur ki, mülkiyet hakkının nimetlerinden istenildiği zaman ve normal faydalanma haddinin çok altında bulundurulması mülkiyet hakkının siyaneti esasî ile ferahlıkla bağdaştırılamaz. En önemli mesele, Devletin dağıtım maksadiyle olsa bile ferdî mülkiyete dahil araziye Anayasanın 53 üncü maddesindeki esas nazara alınarak kamulaştırma yoluna gitmekten ibarettir. Bu suretle fertlerde Devlete itimat hissi de kuvvetlenmiş olur, ki siyasî hayatta olduğu kadar sosyal ve iktisadî hayatta da zarurî olan, bir Devletde her bakımdan istikrarı temin eyleyen lâzime de budur.

Ş. III — 25/6/1973 gün ve 1757 sayılı Kanunda toprak dâvası ile ilgili esaslar.

I — GİRİŞ.

Cumhuriyet, 50 nci yılına girerken yeni bir Toprak kanununun mer'iyetini idrak etmiştir. Bu toprak kanununun prensible-

rini hiç değilse en genel şekilde arz etmemek, Cumhuriyetin 50 inci yılı dolayısıyla hazırlanmış olan bu etüdün önemli eksikliğini teşkil ederdi. Kanun Çiftçiyi topraklandırma Kanununa nazaran kabarcık ve onda olmayan bazı müesseseleri ihtiva etmekte olduğu gibi ekseri meseleleri bilâhara yapılması öngörülen Yönetmeliklere havale ederek tatbikatın güçleşmesi ve ihtilâfların fazlalaşması gibi neticeler tevhit eden niteliktedir. Bundan başka, Mer'a yaylak ve kışlaklar, daha ziyade hayvancılığın alâkadar ettiği halde toprak ve ziraat reformu adıyla anılan bu kanunda olanca teferruatıyla hükme bağlanmak suretiyle maddelerin fazlalaşmasına lüzumsuz yere sebep olmaktadır. Hülâsa kanunun üzerine madde madde eği-lerek hüküm yürütüldüğü zaman içinde ziraat reform konusunu tecavüz eden hükümlerin az olmadığı da görülecektir. Biz burada yalnız şunu kayd edelim ki, bu gün ziraat makineleşme hamlesiyle inkişaf edeceğine ve esasen Türkiyede bu kanununu yapanların da iddiası bu olduğuna göre, hayvanların ot ihtiyacını gideren Mer'a yaylak ve kışlak gibi müesseseler, ya müstakil bir kanun halinde veya hayvancılıkla ilgili bir kanunun bir kısmında hükme bağlan-malı idi. Bu genel girişe bir de söz konusu kanundaki Toprak ve Ziraat reformu müsteşarlığı, bunun teşkilâtı ve kaynakları ile ilgili bir çok hükümleri ve nihayet Kooperatifçilik matlabı altında hük-me bağlanmış çeşitli maddeleri de nazara alacak olursak, muhtevanın neden genişlemiş olduğu kolaylıkla anlaşılır. Bunlardan sarfı nazar ederek kanunun doğrudan doğruya konu ile ilgili esasla-rını en kısa şekilde belirtiyoruz :

II — Kanunun bazı esasları.

1) Madde. 2/a, toprağın (memleket topraklarının) verimli su-retde işledilmesini ve üretimin sürekli artırılmasını amaç edinil-diğın ilân ediyor ki, Çiftçiyi Topraklandırma kanunundaki prensi-bin aynıdır.

2) Toprağın topraksız veya az topraklı çiftciye verileceği prensibi de kanunda yer almıştır (Md : 2/b); aynı prensib Çiftçiyi Topraklandırma kanununda da vardı.

3) Maksadın çiftçilik yapılmasından ibaret olduğu da açık-lanmaktadır. Md: 6/a. Bu esas çiftçiyi Topraklandırma kanununda esasen mevcuttu.

Görülüyor ki, söz konusu kanun toprağın ancak çiftçilere da-ğıtılabileceğini yoksa, toprağı olmayan her köylü ve kasabalıya top-

rak verilemeyeceğini açıkça ifade etmektedir.¹ Şu halde Kanunun adı da yalnız gayesine uygun olarak (Ziraî reform Kanunu) şeklinde olmalı idi.

4) Üçüncü bölümde dağıtım maksadiyle ve sair maksadlarla Toprak ve Tarım müsteşarlığı emrine geçecek araziden bahsolunarak Devlete ait olup da hiç bir amme hizmetine de tahsis edilmiş olan ve üzerinde devlet namına ziraat de yapılmadığından öteden beri boş, âtil kalan arazi başa alınmamış ikinci plâna itilmiştir ki, bu, Toprak ve Tarım Reformu kanununun toprak hukukunun en önemli prensibini nazara almamış olduğunun delilidir. Zira daha evvelde kayd edildiği üzere, ziraî reformun ilk manâsı her şeyden evvel Devlet ait olup da yıllarca hâli ve âtil kaldığından memleketin tarım ekonomisinde rol oynamaktan uzak millet, memleket arazinin ziraate elverişli hale getirilmesinden ibarettir. Bu itibarla Kanun, dağıtım tâbi olacak olan arazinin başında evvelâ devlete ait boş ve âtil araziye zikretmeli idi. Bu lâzime, Toprak ve ziraat davâsının her şeyden evvel kamu hizmeti ile alâkalı olması ile de kabili teliftir. Kamu hizmetlerinin malî ve iktisadî külfetleri Hazineye aittir. Hazine âciz kaldığı, yani dağıtım mıntıkasında mirî arazi bulunmadığı zaman ferdî mülkiyete dahil araziden istiane olunur. Kamulaştırma ziraat bahsinde ancak bunun için nazara alınmış ve Anayasanın 38 inci maddesinde de bu sebeble ilân olunmuştur. Dağıtım mıntıklarında Devlete âit olup ötedenberi âtil bırakılmış ziraate elverişli arazi varken bunları dağıtmayıp, o mıntıkada işlenmekte veya işlenmemekte olan ferdî mülkiyete dahil arazinin istimlakine giderek toprak dağıtımını siyaseti gütmek ikili tehlike gösterir : Birincisi, Devletin boş arazisini yine uyur vaziyette tutmak, ikincisi, devleti beyhude kamulaştırma masraflarına sokmak. Bu mühim esasların geniş izahını adı geçen eserde okumak mümkündür. Toprak ve Ziraat reformu kanunu yapılırken Devlet Bakanlığı bu eseri bizden istemiş kendisine arz etmiştik. Keza bazı Partilerin liderleri de aynı talebde bulunmak teveccühünü göstermişler, göndermiştik. Öyle anlaşılıyor ki eserin en önemli kısımlarını etüd etmek veya ettirmek fırsatı bulunamamıştır. Eserdeki kanaatde bu yazıda da ısrar ediyoruz : evvelâ Hazineye ait işlenmemekte olan ve hiç bir amme hizmetine de tahsis edil-

¹ Toprağın ancak çiftçilere verileceği aynı kanunun çeşitli maddelerinde teyid edilmektedir. Meselâ M. 9, 16 hep çiftçi tâbirini kullanmaktadır. 16 nci madde bir de Çiftçi Kütüklerinden bahsetmektedir ki, Çiftçiyi Topraklandırma kanununda böyle şey yoktu. Maddeye göre kütüğüne kayıtlı olmayan Türk çiftçisi de toprak dağıtımından faydalanamaz. Bu takyid de Çiftçiyi Topraklandırma kanununda mevcut değildi.

memiş ve edilmesi de düşünülmemekte olan topraklar dağıtımında ön sırayı almalıdır.

5) Dağıtımın çiftçi ailelerine vâki olacağı esas Toprak ve Tarım Reformu Kanunu adıyla mer'iyete girip, 235 inci maddenin (a) bendindeki hükümle ekleriyle birlikte yürürlükten kaldırıldığı ilân olunan Çiftciyi Topraklandırma kanununun getirdiği bir esastır. Şurada kayd edelim ki, bu yeni kanun kendilerine toprak dağıtılan aile reislerinin zorla kooperatife girmesini de öngörmektedir ki, yeni kanunla çiftciyi topraklandırma kanunu arasında ki en mühim ve üzerine uzun boylu parmak basılacak fark buradadır. Zorla, hattâ kanun vâzı iradesiyle olsa bile kooperatife ortak olmak hukuk devleti prensiblerine bizce aykırıdır. Bazı aileler vardır ki, ziraî sahada kooperatifden elde edilecek menfaati temin edebilecek kapasitededirler. Her türlü teknik imkâna sahip olduklarından kooperatife üye olmak ihtiyacında değildirler. Bunları Devlet eliyle kurulan kooperatiflere zorla dahil etmenin sebebi hikmeti ancak kooperatife gelir sağlamak endişesine inhisar eder. Bu sözlerle kooperatiflerin faydasızlığı ve lüzumsuzluğunu savunduğumuz akla gelmesin. Kooperatiflerin her çeşidi, ancak ve ancak kendi malî güçleriyle, kendi imkânlarıyla bazı iktisadî, malî, ziraî ilh. işleri başaramayan fertlerin birlikde iş yapmalarını ve ferdi teşebbüsün imkânsızlaşması halinde fertlerin bu kabil teşebbüs ve amaçlarına erişmelerini temin bakımından çok faydalı güçbirliği müesseseleridir ki, bazen âdi şirket, bazen ticaret şirketi niteliğini taşırlar. Bu halde dahi hiç bir fert zorla kooperatif üyesi yapılamaz; aksi hal mukavele serbestliğine darbedir. Bu mevzua kanunun kooperatiflerle ilgili maddelerinden bir nebze bahsederken tekrar ve önemle döneceğiz.

26 ncı maddenin (c) bendindeki ibareye de dokunmak lâzım. «Ailelerle aile sayılan kişilerin». Kişiler aile sayılamaz. Cumhuriyet mevzuatında ve Medenî Kanunlarda aile ve bir de ev reisliği vardır. Fert kendi başına aile gibi mütalaa edilmez. Kanunun bu tabirle aileye sahip olmayıp da aileler gibi toprak dağıtımından faydalanacak olan fertleri ifade etmek istediği anlaşılıyor. Fakat aynı gaye ferdi aile saymadan da temin edilebilirdi.

6) Madde 49 toprağın aile başkanlarına verileceğini belirtiyor. Bu da bir yenilik sayılamaz. Zira Çiftciyi topraklandırma kanunu aynı esası ihdas etmişti.

7) 50 nci maddenin (c) bendinde toprağın istek üzerine verileceği de ilân ediliyor. Bu da Çiftciyi topraklandırma kanununda

benimsenmiş bir esastı. Şu halde son toprak kanununun bir yeniliği sayılmaz.

8) 21 nci maddenin 1 inci bendinde, dağıtımda evvelâ çiftçi ailelerinin nazara alınacağı belirtilmektedir. Bu esas da keza yürürlükten kaldırılmış olan Çiftçiyi Topraklandırma kanununda mevcuttu. Her iki kanunun aile anlayışı arasında mevcut olup, Çiftçiyi topraklandırma kanunu lehine olan farkı ve sebeplerini burada belirtmeye yazı hacmi müsait değildir. Bu farkları, yeni kanunun bütün madde ve fıkralarını etüd etmek imkânı bulabildiğimiz zaman incelemeyi düşünmekteyiz.

9) Kamulaştırma ile ilgili olan 26 ıncı madde, zeytinlikler, o da Vakıflar İdaresine ait olan zeytinlikler hariç olmak üzere, bütün vakıf arazinin dağıtıma tâbi tutulabileceğini kabul etmektedir ki, Çiftçiyi topraklandırma kanununun da benimsemiş olduğu bu husus hararetle tenkide şâyandır. Vakıfların millet hayatında oynadığı önemli rol ve Devlete amme hizmetlerinde sağladığı faydaye anlaşılmış olsa idi kanun bütün vakıf arazinin dağıtım için kamulaştırılmasını kabul edemezdi. Makul olan ancak Vakıflara âit olup da vakıf idaresine ve vakfın gayesine nazaran fazla olan arazinin kamulaştırılabileceği idi. Son Toprak kanununun bir çok değişikliklere uğrayacağını, ihtiva ettiği maddelerin hükümlerinden anlamaktayız. Değişiklikde bu cihetin de mutlaka nazara alınması gerekmektedir. Aksi halde memleketde kimsede vakıf yapma arzusu kalmaz. Bu hususda Vakıflar Dergisinde yayınlanmış olan ve «Devletin vakfa ve vakfın Devlete hizmeti» başlığını taşıyan incelememize bakılmalıdır.

10) Kanunun 26 ıncı maddesinin (b) bendinde, yayımı tarihinde kiraya ve ortakçılığa verilen özel mülkiyete dahil arazinin hipsini de dağıtım maksadı ile kamulaştırmaktadır ki, bu da tenkide şâyân bir hükümdür. Arazi üzerindeki mülkiyet hakkı, mâlikî mutlaka bizzat ziraatle iştigale zorlamaz. Ziraat haricindeki bazı teşebbüsler de yapılabilir.

Başka türlü mülkiyet hakkına manâ verilemez. Asıl mesele dağıtım kanunları ile kazanılmış, elde edilmiş toprakların kira ve ortakçılığa verilmemesi meselesidir ki, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu bu esası ilân etmiş ve izahı sadedinde bulunan Reform Kanunu da aynı esası benimsemiştir.¹ Böyle olmakla beraber kanun dağıtım haricinde kalan toprakların kiraya verilerek ziraate terk

¹ Ş. Berki, a.g. etüd, sa : 190.

edilemeyeceği neticesini doğuran hükümler de ihtiva etmektedir ki, bu, bizce mülkiyet hakkına lüzumsuz takyit teşkil ettiği gibi, millî ziraat ekonomiyeye de darbe manasına gelir. Filhakika ferdi mülkiyete dahil olup ta ortakçılık veya kira ile işletilmekte olan toprakları dağıtmak maksadıyla da olsa kamulaştırmak hukuk prensipleriyle ve bilhassa Anayasa'da da siyaneti ilân edilmiş bulunan mülkiyet hakkı ve toprak dağıtımını zorlayan sebeplerle de kabili telif olmaz.¹

11) Kanun, kamulaştırma bedellerinin taksidle ödenebileceğini de derpiş etmektedir ki, bu da bir yenilik sayılmaz. Zira, taksidle ödeme Çiftçiyi Topraklandırma Kanununda da derpiş olunmuştu. Bundan başka Anayasa'nın 38. maddesi ziraat reform meselesinde aynı esas öngörmekte idi. Toprak ve Tarım Reformu Kanununun getirdiği yeni hüküm ancak taksid süresinin uzatılması olmuştur.²

12) 58 inci madde kendilerine toprak verilecek olanlara bu toprakların bedava verilmeyeceğini, borçlandırma suretiyle bedelle verileceğini beyan ediyor ki, aynı esas Reform kanununun yürürlükten kaldırdığı Çiftçiyi Topraklandırma Kanununda da mevcuttu. Madde taksidlerin 25 senede ve faizsiz ödeneceği kaydını ihtiva ediyor. Aksi halde toprak talebi pek az vaki olurdu.

13) Kanunun 60 ıncı maddesinde bizce millî serveti beyhude heder edebilen bir hükme tesadüf etmekteyiz : Madde üç yıllık deneme süresi tanyor; bu süre içinde kendisine toprak tahsis edilmenin iyi çiftçilik yaptığı sabit olursa ve üstelik Tarım Kooperatiflerine karşı da vazifelerini yaptığı anlaşılırsa toprağın nihaî olarak verileceğini yoksa toprak verilmeyeceğini beyan ediyor. Çiftçiyi Topraklandırma Kanununda böyle bir hüküm yoktu. Doğrusu da buydu. Zira bir kimsenin çiftçilikle ilgisi peşinen ve iyice tahkik ve tesbit edilmedikçe ona tecrübe için toprak tahsis etmek, memleket topraklarının veya kamulaştırılarak birçok masraflar yapılmış olan Hazine Topraklarının üç yıl verimsiz kalma tehlikesini doğurabilir. Kanundan bu hükmün behemahal çıkarılmasını hararetle

¹ Bu ve buna benzer daha bazı aksaklıkları ihtiva eden Kanun hakkında taferruatlı etüd yapıldığı zaman keyfiyet daha iyi anlaşılır.

² Bu süre uzundur. Reform kanununda taksidi uzun tutmak amacı ile Anayasa'nın 10 taksidi öngören hükmü reform kanunundan evvel değiştirilmiştir: 20/9/1971 gün ve 1488 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının bazı maddelerinin değiştirilmesi ve geçici maddeler eklenmesi hakkındaki Anayasa değişikliğine dair Kanunun 38 inci maddesinin 5 inci fıkrasına bakınız.

tavsiye etmemek elden gelmez. Mevzu çok önemli olduğundan bu bahisle ilgili başka bir hükümde de durmak ve o hükmün de kaldırılmasını hararetle savunmak gerekir. Kanunun 67 inci maddesi kendisine toprak verilenin «her hangi nedenle» dilediği zaman toprağı iade edebileceğini derpiş ediyor. İşte bu hükmün tehlikesi daha fazladır ve Toprak kanununun gayesini de yok edici vehamettedir ki, derhal kaldırılması hararetle tavsiye olunur.

14) 52 inci maddenin (a) bendinde mevcut olup, esasen Çiftçiyi Topraklandırma kanununda da bulunan bir hükme burada da değinmek ve kaldırılmasını teklif etmek temayülündeyiz: Madde toprak verilecek olanları zikrederken şart olarak kendisinin veya ailesi üyelerinin topraksız olması şartını tekrar ediyor. Sözü geçen etüdde uzun boylu belirtmiş olduğumuz gibi, gerek Çiftçiyi Topraklandırma Kanununda gerek son kanunda kabul edilmiş olan bu hüküm, ferdi mülkiyet prensibine ve Mal rejimlerinde kanunî rejimin mal ayrılığında ibaret olduğu esasına aykırıdır. Binnetice Medenî Kanunun ferdi mülkiyeti kabul etmiş olan sistemiyle bağdaşamaz. Konunun iyi anlaşılması için izahata ihtiyaç vardır: Bir aile reisinin hiç toprağı olmasa, fakat meselâ karısının arazisi olsa, Toprak ve Tarım reformu kanunu o aile reisine toprak verilmeyeceğini ilân ediyor. Yanlıştır. Zira karı koca arasında kanunî mal rejimi mal ayrılığıdır.¹ Binnetice karı sahip olduğu topraklarda mülkiyet hakkının icab ettirdiği her tasarrufu yapmaya mezundur. Hatta o toprakları kocasına değil başkalarına mülkiyetin intikali yollarından her hangi biri ile devretmeye mezundur. Böyle olunca aile reisi olan erkeğin eşinin arazisinde ziraat yapma imkânı mutlaka sağlanamayacağı kendiliğinden anlaşılır. Keza, kanunun hükmüne göre dul bir kadın veya karısından boşanmış veya evliliği ölüm sebebiyle zail olmuş olan bir erkek hiç toprağa sahip olmasa, fakat birlikde oturduğu reşit olmayan çocuklarının ziraate elverişli arazisi olsa, toprak dağıtımından faydalandırılmayacaktır. Aynı sebeplerden dolayı bu hüküm de yanlıştır. Kaldı ki Toprak ve Tarım reformu kanununda Medenî kanunun ferdi mülkiyet ve mal ayrılığı rejimine istisna getiren, yani ziraat kalkımında medenî kanunun prensiblerini özel hükümle kaldıran kanun vâzu iradesinin mevcudiyetine de şâhit olunamamaktadır. O halde aile üyelerinin toprağı olması veya eşin toprağa sahip olması, topraksız eşin toprak dağıtımından faydalanmasına engel olmamalı idi. Devlet Bakanlığına ve bazı Parti liderlerine istekleri üzerine sunmuş

¹ Türk M.K. Md: 170; İsviçre M.K. Md: 178. Bunda kanuni rejim olarak mal birliği rejimi kabul edilmiştir.

olduğumuz sözü edilen eserde bütün bu hususlar yazılı idi. Demek görülmemiş veya benimsenmemiş. Fakat biz şahsen aynı gerekçelerle bu getirilen hükmün yanlışlığında ve bazı topraksız aile reislerinin ziraat yapmak imkânından mahrum bırakılacağına ısrar ediyoruz. Ferdî mülkiyete dahil arazide ortakçılık ve yarıcılığın da son kanun tarafından red edilmiş olması karşısında topraksız âile reisi, aile üyelerine ait topraklarda bunlar rıza göstermedikleri takdirde kiracı ve yarıcılık suretiyle de ziraat yapamayacaklardır.

15) Üç yıllık deneme müddeti içinde aday çiftçi ile Devlet arasındaki münasebetin kira münasebeti olduğunu da aynı kanun kabul etmektedir : Md: 60. Halbuki aynı kanunda dağıtılan arazinin kiraya verilmesi memnûdur. Şu fark varki, kanun adaydan kira bedeli alınmayacağını kayd etmektedir. O halde söz konusu müddet içindeki kullanmayı dağıtım şartlarıyla mukayyet gayrimenkul ariyeti şeklinde vasıflandırmak mümkün ve daha doğrudur. Bu ariyet, kanundaki şartlarla vâki âriyet² olup, Borçlar Kanunundaki âriyetle ilgili değildir.

16) Kanunda ihya müessesesini göremiyoruz. Ancak ihya kelimesi mükteseb ihyaların müteberliğini belirtmek için kullanılmış bulunmaktadır. Md: 19/3. Aynı fıkra bir de «İslâh» dan bahsetmektedir.

Her şeyden evvel şu kayd edilmelidir ki, «İhya» bir toprak hukuku müessesesidir ve faydası, Devleti masrafa sokmaksızın, Devlete âit ziraate elverişli olmayan ve yıllarca öyle âtil kalan memleket arazisinin ziraî ekonomide rol almasını sağlar. Bu hususta da bizden re'sen istenmiş olan eserde kâfi bilgi mevcuddu. Şurada ilâve edelim ki, Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun vaktiyle kabul ettiği ve sonraki bir tâdil ile yalnız mükteseb ihyanın müteberliğini derpiş eden hükmü de yanlıştı. Bu yanlış hükmü Toprak ve Tarım reformu kanunu zımnen olsa dahi aynen kabul etmiş sayılabilir. Zira hakkında fazla bir kayıtda bulunmuyor. Üstelik mükteseb ihyayı müteber addetmek suretiyle müstakbel ihyalara cevaz olamayacağı yolunda zımî bir hüküm sevk ediyor. Tatbiki ne geçildiği zaman bir çok yerinin ve hatta getirmek istediği prensiplerinin çeşitli tâdilâta uğrayacak mahiyetde olduğuna hükmettiğimiz kanunda değişiklik safhalarında İhyanın da yer almasına itina gösterilmesini tavsiye etmemek elden gelmiyor.

Yukarda zikredilen 19 uncu maddenin 3 üncü bendinde kullanılmış olan «İslâh» tâbiri üzerinde de durmak lâzımdır. Bu tâbir

² Âriyet yalnız menkullerde olmaz, bir gayrimenkulün ivazsız olarak kullanılması da âriyettir.

sözü edilebilen bir tâbir değildir. Zira ihya ile islah çok ayrı şeydir : Bir kimse veya Devlet özel mülkiyetindeki bir araziye çeşitli yönlerden ve tarım bakımından ıslâh edebilir, ki bu mülkiyet hakkının bahşettiği bir yetkidir. Bundan başka üçüncü bir şahıs başkasına ait olan veya devletin hüküm ve tasarrufunda bulunup da amme hizmetlerine tahsis edilmiş olmayan bir araziye hüsnüniyet veya suiniyetle ıslah edebilir. Islâh için hiç bir makamdan izin almaya lüzum yoktur ve esasen hiç bir makam böyle bir izin de veremez. Aksi hal başkasına ait olan arazideki mülkiyet ve tasarruf hakkına müdahale olur ki, hukuk devleti prensiplerine uygun düşmez. Netice şudur ki, ıslâh, ıslâh edene ıslah eylediği yeri iktisab için hiç bir hak veremez. Fakat ihya bedelsiz veya az bir bedelle mülkiyete sahip olmak hakkını bahşeden bir müessesedir.

17) Toprak ve Tarım Reformu adıyla yürürlüğe giren kanun Toprağın hükmî şahıslara tahsis edilemeyeceğini yani kanundan hükmî şahısların faydalanamayacaklarını açık olarak ilân etmektedir.¹

Kanunun bu hükmü üzerinde de kâfi derecede durmak lâzımdır :

Modern toprak davâsından maksad, yalnız şehirlere akını önlemek ve zenginle fakir arasındaki hased husumetini ve gerginliğini gidermek değildir. Aynı zamanda, hattâ bizce, her şeyden evvel yurd topraklarını dâimi suretde işleterek memleketin zirâi ekonomisini ve binnetice sosyal hayatını inkişaf ettirmek ve huzura kavuşturmaktır. Bu itibarla asrın toprak davâsı mazinin toprak davâsına nazaran daha çok içtimaî ve millî mülâhazalara istinat etmektedir.²

Diğer cihetden eski toprak rejimlerinin hâkim olduğu devirlerde henüz hükmî şahıs mefhumu bile istikrar kazanmış ve hattâ bu güne kıyasen doğmuş bile değildi. Binnetice tarihin toprak dağıtım rejiminde hükmî şahıslara toprak tevzii de mevcut değildi. Bu itibarla ilkel toprak rejimi ancak fertlere, ve üstelik yalnız köylü ve kasabalıya toprak vermekte idi.

¹ Md: 49/2.

² Çünkü mazide ağır sanayi ve devâsâ Ticarî müesseseler yoktu ve mazinin halkı bugünün halkı gibi önemli yerlerde iş bulmaktan mahrum idi. Bunun için tarihe karışan devirlerin ilkel (iptidaî) toprak sistemleri köylü ve kasabalının köylerden şehirlere gelmemelerini köy ve kasabalarda iş sahası edinmelerini gâye edinir ve dolayısıyla fakir köylü ve kasabalı ile zengin köylü ve kasabalı arasındaki zenginlik ve fakirlikten doğan husumet hislerini ve hattâ hareketlerini önlemek gayesi güderdi.

Görülüyor ki modern toprak ve tarım davası ile mazinin toprak davası arasında farklar vardır. Binnetice mazinin toprak dağıtım sistemine bağlanarak toprağı yalnız fertlere ve köylü ve kasabalıya vermek yanlıştır.

Devrin hukukunda hükmî şahıslarla hakikî şahıslar arasında mamelekî bakımdan esash bir fark da olmadığından¹, ve ziraati fert gibi hükmî şahıslar da icra edebileceklerinden, tarım maksadiyle kurulmuş olan hükmî şahıslara da toprak dağıtmak² hukuken lâzım olduğu gibi mantıken de icab etmektedir.

Nihayet hükmî şahısların çalışma ve binnetice istihsal güçleriyle teknik imkânları hakikî şahıslarinkine nazaran daha üstündür. Bir çiftçi ile bir tarım istihsal şirketinin tarım gücü arasında elbetteki şirket lehne fark vardır.

Şu sebepler teyid eder ki, modern toprak rejimlerinde tarımla uğraşan, veya hayvancılıkla iştilal eyleyen hükmî şahıslara da toprak verilmesi memleket namına bir zarurettir. Bu suretle topraksız köylü ve kasabalı çiftçi hattâ çiftçi olmayan sâir halk tarım istihsal şirketleri kurmaya da arzu duyar ve yurdda elbirliği ile ziraat yavaş yavaş kökleşir ki, bundan da yine yurd tarım ekonomisi fayda görür. Bütün bu hususlar bizden istenilen etüdde mevcuttu. Demekki kanunun yapılmasına önayak olanlar bu etüdeki mülâhazaları da benimsemeyerek aksini kanunlaştırmakda isâbet görmüşlerdir. Biz ise şahsen yukarıdaki gerçeklerle aynı fikirde ısrar ve Toprak ve Tarım Reformu adıyla çıkarılmış olan kanunun bu bakımdan da ıslâha muhtaç olduğu ve ilk fırsatta değişikliğe uğraması fikrinde sâbit olduğumuzu ifade ediyoruz. Fikri destekleyecek daha bir çok hukukî sebepler beyanı güç değildir. Karma ekonomi sistemini uygulamakta olan memleketlerde ve bizde sınaî sahada olduğu gibi tarım sahasında da hükmî şahıslarla hakikî şahıslarla fırsat eşitliği vermemek bu sistemle bağdaşamaz.

¹ Hükmî şahıslarla hakikî şahıslar arasında mamelekî bakımından en göze batan farkı miras hukukunda görmek mümkündür. Ancak hakikî şahıslar kanunî mirasçı olabildikleri ve bu yol ile mameleklerini artırabildikleri halde, hükmî şahıslar, Devlet müstesna, kanunî mirasla mamelek artıramazlar. Her iki çeşit şahıs da mansup mirasçılıktan ve muayyen mal vasiyetinden faydalanabilirler. Bundan başka hükmî şahıslar hiç bir zaman mûris olamazlar. Bu farklar mahfuz kalmak üzere hükmî şahısla hakikî şahıs arasında mamelek bakımından derin farklara raslanmaz.

² Ancak bunlara toprak dağıtılırken fertlere vâki dağıtıma nazaran daha başka hükümler koymak mümkündür. Bundan başka yabancı hiç bir hükmî şahıs toprak kanunundan faydalandırılmaz.

Bundan başka hacimli istihsal için hükmî şahısların hamlelerine ihtiyaç vardır. Bunların girişeceği tarım teşebbüslerinde çalışacak olan işsizlerin iş bulma imkânına da sahip olarak devleti iş sahaları açmak külfetinden kurtarmak veya bu hususda Devletin daha az çaba ve masraflara katlanmasını temin eylemek de göz önüne alınacak olursa Hükmî şahısların toprak dağıtımından faydalandırılmalarının ikili hattâ daha fazla faydası kendiliğinden meydana çıkar.

2) Son çıkan kanun, yani Toprak ve Tarım reformu adıyla yürürlüğe konulan kanun hem Hükmî şahısların toprak dağıtımından faydalanamayacaklarını ilân ediyor, hem de hükmî şahıs olan Devletin numune çiftlikler kuracağını ve dolayısıyla bu maksad için gerekli görülürse kamulaştırma suretiyle toprak iktisabına ehliyetini kabul ediyor. Yani devlete de dağıtım imkânlarından faydalanma sağlıyor. Halbuki kanun, Ziraat Fakültelerini bitirip numune çiftlikleri kurarak tarım yapmak amacıyla şirket kurmak arzu eden genç ve bilgili elemanların kuracakları bu şirketin «Hükmî şahıslar toprak dağıtımından faydalanamaz» tarzında hüküm sevk ederek özel teşebbüsle de sağlanabilecek olan numune çiftlikleri kurmasına mâni oluyor.

3) Tenkidi sadedinde bulunduğumuz Kanun bir yandan Tarım Kooperatiflerine önem verir görünüyor veyahutta kanun metninin büyük bir kısmını buna tahsis ediyor, bir yandan da fertlerin kendi özel teşebbüsleriyle kurmaları mümkün ve muhtemel ve hükmî şahsiyeti de hâiz olacak olan ziraî şirketlerin toprak dağıtımından faydalanmalarına engel oluyor. Hülâsa hangi yönden bakılırsa tezat âşikâr olduğundan kanunun sakatlığına başka delil getirmeye lüzum görmemekteyiz.

Şunu da kayd edelim ki, yalnız Devlet değil, karma ekonomi sistemini tatbik eden memleketlerde ve bizde, Tarım istihsal şirketleri veya kooperatifleri de millî ziraî iktisad ve ticarete hakkiyle muktedir olabilirler. Şimdi değil iseler istikbalde bu zihniyet, fertlerde şirketlenme, halka açık şirketlerle elbirliğinde tarım istihsaline hamleler yapma mutlaka belirecektir. Kanunlar müstakbel ihtimalleri de kapsayıcı şekilde yapılmalıdır. Toprak ve tarım reformu adıyla çıkarılan kanunda bu kuvvetli ihtimal öngörülerek hareket edilmemiştir. Fakat buna mukabil Devlet eliyle kurulması derpiş edilen Tarım kooperatiflerine zoraki üye kavd etmek gibi, mukavele serbestisine aykırı bir sisteme açık olarak yer verilmiştir.

Ancak en genel prensiplerini en kısa şekilde kayde çalıştığımız Toprak ve Tarım Reformu Kanununun daha bir çok maddeleri üzerinde önemle durmaya mahal vardır. Etüd teferruatla uğraşmaya müsâit olmadığından bunları bu kanunun tamamı üzerinde yapmayı düşündüğümüz müstakil bir incelemeye bırakıyoruz.